Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

NOWI DNI

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VIII — ТРАВЕНЬ — 1957 — MAY — Ч. 88

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Україна. Крим. Під Гурзуфом (За журналом "Україна", Київ.)

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Бондаренко А., Лондон, Англія 7
Гавалешка Юрій, Монтреаль, Квебек, Канада 5
Криволап С., Аделаїда, Півд. Австралія 3
Скибінецький Юрій, Янгстовн, Огайо, США 2
о. Костюк Олександер, Н. Суррей, Бр. Кол., Канада 2
Юркевич Марія, Філаделфія, Па., США 2
Середюк П., Банкстовн, Н. С. В., Австралія 2
Бобровський Анатолій, Джеймстовн, Онтаріо, Канада 2
о. Славченко Т., Давфин, Ман., Канада 1
Островерщенко Іван, Міннеаполіс, Мінн., США 1
Чехівська Олена, Філаделфія, Па., США 1
Денис Текля, Сан Франциско, Каліф., США 1
Янішевська Галина, Торонто, Онт., Канада 1
Степура Панас, Торонто, Онтаріо, Канада 1
Нечай Віра, Монтреаль, Квебек, Канада 1
Лисенко Іван, Торонто, Онтаріо, Канада 1
Хоменко В., Монтреаль, Квебек, Канада 1

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛІВ ЖЕРТВУВАЛИ:

Левко Іван, Льєж, Бельгія $5.00
Бобровський Анатолій, Джеймстовн, Онт., Канада 5.00
Маковійчук Анатолій, Чікаго, Іллінойс, США 3.00
Петришин Онуфрій, Велланд, Онтаріо, Канада 2.00
Ступка Т., Джерсей Сіті, Нью Джерсі, США 1.00
Денис Текля, Сан Франциско, Каліф., США 0.50

Дякуємо всім за допомогу. Звертаємо увагу, що більшість цієї допомоги йде з-поза Канади. Взагалі, треба сказати, що Канада, коли відкинути Торонто, мало що опередила в кількості передплат Австралію, а що вже в порівнянні до США, то й говорити нема чого. Але і в Канаді, як хто хоче, то може допомогти. От, для приклалу, пан Гавалешка зумів навіть у такому місті як Монтреаль знайти коло десятка нових передплатників (Монтреаль ніколи й у нікого не був на доброму рахунку!), а п. Бобровський навіть у маленькому Джеймстовні здобув вже кілька передплатників. Виходить, що треба тільки захотіти.

Звертаємо увагу на відновлення передплат, або на вчасне повідомлення про небажання відновити. Повторюю, що вважаю просто непристойним отак собі взяти і спинити висилання журналу — буду дуже вдячний за вчасне повідомлення.

Передплати відновлюються здебільша добре. Є деякі клопоти з передплатами "Соняшника", бо передплати там організували переважно вчителі та священики і, очевидно, не встигають вчасно зібрати їх з батьків. Попереджую, що спиню висилання — писати повідомлення кожному сьогодні ще нема змоги.

Перевірте ж на Вашій наліпці, по яке число у Вас заплачено — це число журналу — 88. Вам дуже легко установити, чи Ви заплатили наперед, чи вже винні.

Редакція

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50, — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London, W. 11, England
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa.

Printed by: Polish Alliance Press Ltd., Toronto, Ont., Canada.

Мих. СИТНИК

З нових поезій

ЖУРАВЛІ

А звідки ви взялися, журавлі?
Курличете мені із високості.
Чи не з моєї, часом, ви землі
Сюди, до мене прилетіли в гості?

Якщо ви справді із країв моїх,
Тоді спиніть свій лет, печальні птиці,
Тоді струсніть, хоч трошечки, із ніг
Дніпрової родючої землиці.

За нею скучив я, мов немовля
Відлучене, за матір'ю своєю.
Моя земля, легка моя земля,
А тільки важко як іти до неї.

Коли б злетіти журавлем я міг,
То б не спинив ніхто мойого лету,
Я б повернувсь назад, крізь бурю й сніг,
До берегів співучої планети,

Де виявляє навіть лід тепло,
Коли на нього дивишся душею,
І де не злим здається навіть зло,
Кимсь вчинене в час радості твоєї.

А ви ж куди, невтомні крилачі,
Предвісники осінньої печалі?
Куди ви повертаєте ключі,
Які відкрити хочете ви далі?

. . . Назад, назад вертайтесь, журавлі,
Вже незабаром там воскресне літо.
Летіть, летіть до плідної землі,
З моїм зітханням і моїм привітом.

ЩАСТЯ

У хмарі сонце, як бджола у сітці,
Заплуталось і ніби не жило,
Лиш промінь ворушився, як жало
І, мов у люстрі, відбивався в річці.

А ми стояли і зітхали часто,
Безмовно вимовляючи докір
Тій хмарі, що вимучує наш зір,
Мов наше то заплуталося щастя.

І от діждались ми тієї миті —
В ріку вп'ялася жовта сув'язь жал
І дорогого сонця жданий пал
Розлився млосно в райдужній блакиті.

І може то від довгого чекання
Ми не відчули щастя у ту мить,
Бо ж наша туга залишилась давня
Під сонцем, що нас поїть і живить.

***

Вирвавсь з дому — і усе пропало
І уже немає вороття.
Мов на східцях пишного вокзалу
Я переночовую життя.

Все здається, не сьогодні-завтра
Збудить хтось. В душі розтане лід.
Прийде потяг, пароплав чи авто
Із маршрутом виразним на схід.

Буду мчати рідною землею,
Буду дихать повними грудьми
І у хаті матінки своєї,
Мов дитина, вмиюся слізми.

Тільки то останні будуть сльози —
Радости, жалю чи каяття.
Встане сонце на моїм порозі,
Мов новонароджене життя.

І чебрець запахне й маків диких
Запалають тисячі лямпад...
Краю мій незбагнений, великий,
Забери скоріш мене назад!

Забери, бо вже немає сили
І неси на голубім крилі —
В теплу хату, в льодову могилу,
Тільки щоб до рідної землі.

Та земля за всесвіт незрівняна,
Ніби бачиш душу в ній святу,
Хоч і вмреш, а жить не перестанеш,
Схований людьми у землю ту.

. . . Тільки ж що, як дні марніють далі
І роки проходять без пуття...
На чужині, наче на вокзалі,
Я переночовую життя.

ЗІРНИЦЯ

Збуди мене, друже, удосвіта,
Як зіб'ється перша роса,
Піду подивлюся, чи й досі там,
Над дубом зірниця звиса.

Учора до неї молилася
Моя посивіла душа
І серце, як птиця, розкрилося
Початком нового вірша. —

Про суцвіт каштанів у Києві,
Про весен минулих сліди,
Про час, що закоханість виявив,
Коли розцвітали сади.

Про ніч, що підкралась гадюкою
З прихованим пагубним злом
І отравила розлукою —
З землицею, що над Дніпром.

Про матір, що з горя ізгорбилась,
Хоч і не така вже й стара,

Про батька, що може із торбою
Пішов від двора до двора.

...Початок вже ніби накинутий,
Але ще немає кінця,
Такого, щоб вірш міг доплинути
Із мого у інші серця.

СОНЯШНИК

Його я стрів, мов родича, за містом,
Стояв один у сажі і пилу,
Однак до сонця повертав врочисто
Свою голівку змучену малу.

Я зупинився, рад з такої стрічі,
Та серце стрепенулося в мені.
— А хто ж тебе так, друже, покалічив?
І залишив самого в бур'яні?

А де ж ти дів красу свого обличчя,
І свого стану молодість струнку?
Тебе колись всього напам'ять вивчив —
Ти був, як цар в короні, — у вінку.

Коли тебе я бачив востаннє,
В передгрозові дні над рідним Пслом, —
Ти цвів тоді, як лицар у коханні,
Вклоняючися райдужним чолом.

І бджоли цілували безупинно
Твоїх пелюсток золоті вуста.
І вився хміль з любов'ю по стеблині,
І соловей для тебе щебетав.

А ще роса блищала на насінні,
Що вистигло, зчорнілось, як смола,
І після жнив, у дні передосінні
Торкалася рука твого чола.

А тут стоїш, браток, як волоцюга,
Зродивши непотрібний пустоцвіт.
І над тобою лиш одна наруга
Й тебе не хоче визнати цей світ.

Для мене ж ти, як брат, якщо не більше, —
Бо я такий самотній, як і ти.
І пустоцвіт моїх печальних віршів
Зів'яне швидко тут без теплоти.

Людмила КОВАЛЕНКО

МОНОЛОГ

Тамарі Позняків-Варваровій

— Ні, скажіть їм, що я не визнаю себе винною... Ні, ні, пане суддя і ви панове присяжні, я не убивала його, я навіть не доторкнулась до нього... Він упав... упав на підлогу, бо його штовхнув хтось інший, той чоловік, що прийшов до нас... (Павза). — Але коли б він не упав, можливо, що я убила б його... я маю на увазі того, другого... У мене не було вибору...

Ні, ні, я не хвилююсь, не турбуйтесь, я не хвилююсь...

Хоч, власне, так — я хвилююсь. Звичайно, я хвилююсь. Хіба ви могли б говорити про смерть своєї жінки і не хвилюватись? Або ви, пані присяжна, чи ви могли б говорити про смерть вашого чоловіка — і не хвилюватись?.. Я тільки сама не знаю, чого я плачу. Чи я плачу над ним?.. чи над собою?.. чи, може, над Україною?

(Стомлено). — Так, звичайно, ви не розумієте, при чому тут Україна і що таке Україна взагалі... О, перепрошую, ви вже знаєте, чули, читали. Ну, а для нас... а ми жили тією Україною... тією Україною, якої я майже не пам'ятаю... Що? Так, звичайно, я краще розповім усе за порядком.

Мені було п'ятнадцять років, коли німці вивезли нас до Німеччини, і сімнадцять років — коли скінчилася війна. Скінчилася війна — і ми засіли в таборі, немов в українській цитаделі, і твердо знали, що під окупацію ми вже більше не підемо. О, ні, не підемо! Можуть німці дивитись на нас вовком, можуть американці переконувати нас, що треба любити своїх сусідів, але ми вже під владу тих сусідів не підем!

Ви не знаєте, які то були дні. Непевні і мінливі, повні чуток, страхів, загроз і безнадійности... І серед усіх тих хвилювань, серед переляканих облич і тремтячих уст, я черпала свою відвагу від нього, від Івана, від мого майбутнього чоловіка... Він не знав страху, він сміявся з кожного, хто говорив про силу ворога, він картав кожного, хто бодай віддаленим натяком наважувався подати думку, що не втечеш і доведеться вертатись...

Ну, і я... Господи, та ви ж розумієте! Мир, весна сорок шостого року, моя власна весна життьова — і він, герой, безстрашний витязь, що стоїть межи мною і отими огидними старшинами совєтами, які хотіли б викрасти і мене і всіх нас!.. Це не можна навіть назвати тільки любов'ю... Це було... я не знаю... це було обожнювання... хміль, п'янкий хміль щастя і гордости... Я не ходила по землі — ні, це вона вгиналася передо мною і котилася покірно мені під ноги, щоб показати найкраще, що вона має, і звеличувати моє щастя...

(Тре собі лоба), — Сталась одна подія, один маленький епізод, який міг би розкрити мені очі... Але де там! Хіба я тоді могла дивитись і розуміти, аналізувати... добирати значення прихованих почуттів?.. (Павза).

Ага, так, маленький епізод... Ми з Іваном ішли з канцелярії коменданта табору... Саме мала знову приїхати репатріяційна комісія, радянська, і Іван дуже хвилювався,, чи сховано картотеку... то він потягнув мене до канцелярії — подивитись, чи там усе в порядку... І от, тільки ми вийшли з канцелярії, як перед нами наче із під землі виріс радянський офіцер... Потім казали, що то був полковник — я в тих ромбах і паличках не розбираюся... Виріс він

перед нами і каже — уявіть собі, каже українською мовою, хоч і погано, а видно таки вчився її навмисне, собака... І каже: "Здорові були, земляки! А ви звідки — з Полтавщини, чи з Харківщини?" Я глянула на Івана, а Іван білий, як смерть, стоїть і не поворухнеться, наче закам'янів, і очей з совєта не зводить... Аж мені на хвилину страшно стало... Але тільки на хвилину! Знаєте, молодість — відважна і задиркувата, а тут ще й показати себе перед Іваном хочеться...

Я того совєта зневажливо зміряла очима та й кажу: "Ви до нас не маєте права говорити. Он — там комендант — ідіть до нього і питайте!" Смикнула Івана за руку і майже потягнула його за собою. Вийшли ми, я й кажу Іванові; "А чому ж ви йому нічого не відповіли?" — А це я тільки для того й говорю, щоб він мене похвалив... А Іван так наче зі сну кинувся, здригнувся увесь, навкруги роззирається... А тоді каже, так розгублено, повільно: "Ет, що з ними говорити!

... Я вважаю нижче своєї гідности говорити з ними і взагалі мати з ними якісь стосунки". І замовк... Довго, довго так мовчав — аж мені якось моторошно стало... Але для мене то Іванове слово було святе... Так той епізод і минувся...

Аж тепер я знаю, що то його страх тоді спаралізував... Страх перед совєтами, що був більший за його ненависть... І коли вони якось розшукали його в Америці, то був він проти них безпомічний, як пташеня проти змії... Бо в ньому сидів страх...

Але я довго нічого не знала... Власне, до останнього дня він мені нічого не говорив... Тільки став такий нервовий і сердився на мене за кожну дрібницю... Але я думала, що то з перевтоми...

(Наче прокинувшись) — Що? О, так! Ми одружилися ще в Німеччині, тоді переїхали до Америки, тут народилася в нас донечка... Перші роки ми дуже добре жили, так нам усе йшло, наче з води... А тоді Івана — наче хто підмінив... Прийде з роботи, поїсть і зараз же з дому йде... І пити потроху почав... До мене майже не говорить, а як і заговорить, то все сердито і наче нехотя... І навіть дивитись на мене уникає... Хату ми були почали собі будувати... Так перший рік Іван працював на ній, як несамовитий — вже я його стримувала. А тепер до хати його й не виженеш... А як і витягну я його туди, так він ледь-ледь руки прикладає, дивиться все похмуро, а як і усміхнеться, то якось криво, кутиком уст...

І нічого мені не каже. Я вже і так підходила, і сяк... Чи він не хворий? Чи на праці якісь неприємності — так можна ж переміни́ти... Чи якась біда сталася — нехай скаже, удвох усе переживемо... А він увесь час відмахувався... Видно, духу не мав сказати... Я почала вже думати, чи не завелася в нього якась коханка, чи може він мене розлюбив...

(Закриває обличчя руками). — Плакала я тоді, журилася. А тепер, якби справді він в кому іншому закохався, то я б тільки Богу дякувала, бо то таке, що я можу зрозуміти... можу за це ненавидіти... можу боліти цим... А не отаке — незрозуміле і соромне!

Так, так, я знаю, я перепрошую... зараз я все розповім про той останній день...

Усе було як звичайно... Я прийшла з роботи і заходилася варити обід... Соня — це наша донька — Соня гралася у вітальні, і як задзвонив дзвінок, то вона вибігла до дверей. Поки я прийшла з кухні, — вона вже й двері одчинила... І входить у хату чоловік... Цивільний... Незнайомий чоловік, а йде так певно, як до себе додому. Я питаю: "Що вам треба?" — а він так спокійно розглядається, з усмішечкою, і собі питає: — "А что, Івана єщо нєт дома?" "Хто ви такий?" — питаю, а сама вже знаю, вже мене наче блискавкою осінило, що це ж від них, від совєтів... І вже не знаю, що й казати, тільки повторюю: "Хто ви такий? Чого вам треба?" А він усе з тією усмішечкою: "Ах, какая, — каже, — боєвая! Люблю хохлушек — боєвиє женщіни, ... но только с німі хлопот слішком много". "А ви ж хто?" питаю. "Я? Я, — каже, — і сам не знаю: Отец бил латиш, а мать — с Кавказа. Так что я, виходить, русскій".

(Павза). — А в мене вже страх проходить і тільки злість мене розбирає на таке нахабство... І я кажу йому, так уже, знаєте, твердо: "А йдіть звідси, а то я буду кликати на поміч... Буду поліцію кликати!..

Він тільки очі звузив так недобре і на мене пальцем киває: — "Тіше, тіше, голубушка! Ви своїм кріком только Івану повредітє. Потому что он нам уже заявленіє об отєздє домой подал і отказ от американскаво подданства тоже нам передал, чтоби ми переслалі єво, куда следуєт, как только нам покажется удобним"... Отут я вже й помертвіла. Я думала, що вони тільки почали за Іваном вганяти, а вони вже його в кулаці мають, та вже й на мене руки простягають... І не тільки ж на мене! А Соня! Це ж вони і Соню хочуть загарбати... Так у мене думки одна одну обганяють, що робити? що робити? Як цього прогнати — і як Івана від них відірвати?.. А тут Іван двері своїм ключем одчиняє і входить... Увійшов — і став... Так ми стоїмо мовчки, і бачу, що Іван знову блідий, як смерть, і весь тремтить...

А тоді цей, руський лотиш, каже так тихенько і з загрозою в голосі: — "Кажется, ваша жена собірается делать затрудненія... Ви би єйо отґаварілі... для єйо же собственнаго здоровья...

— "Іване, — кажу, — чуєш! Та прокинься ж, Іване! Це ж він мені загрожує, що мене уб'є! Уже тут загрожує, а що там буде?! Іване — прожени його! Я зараз поліцію покличу! Іване! Іване!"

І так схопила його за плечі і трясу, наче справді зі сну буджу... "Соня! — кажу, — Соня! Ти хоч про Соню подумай!.. Невже ж зо страху їм і Соню віддаси?! — Очуняйся, Іване! Таж ми в Америці!"

А той, чужий засміявся так злісно і каже: "Нікакая протів нас Амеріка не поможет! Хто нас раз іспуґался — тот до смерті бояться будет!"

Ех, тут мене наче з землі зірвало! Кинула я Івана — і до цього — "Геть, — кажу, — собако, або уб'ю! Нехай Іван гине, нехай його в тюрму посадять чи в Німеччину вишлють, а ти мені зараз же із хати йди, бо кричатиму!"

І тільки я рот розкрила, щоб кричати, він мене й ударив. Ударив він мене — і тут усе пішло швид-

ко, швидко, закрутилося, наче якась каруселя... Я тільки почула, як Соня закричала, а тоді Іван до нього кинувся...

— "Не смій! — кричить, — Не смій!" І замахнувся... Але де ж було Іванові проти нього, коли тих у школі вчать, як людей бити... Він як розмахнувся і вдарив Івана кулаком в обличчя... Іван так головою через двері назад, на площадку, й упав. Я до Івана кинулася, а тут мене щось по голові так страшно ударило... мабуть він чоботом... І далі я вже нічого не пам'ятаю...

Очуняла вже, як сусіди з праці йшли і нас на площадці побачили. А Соня у хаті сховалась і там плакала з переляку... Тоді прийшла поліція і сказали мені, що Іван — мертвий. Розбив череп, упавши на камінь.

Ні, я його не убила... Тільки тим я винна, що в останній хвилині його від страху збудила, але запізно... Та хіба було б краще, коли б він туди поїхав — як там би вони з нього назнущалися б, поки б убили...

Так усе сталося, і я кажу правду.

Олександер **ДОВЖЕНКО**

ПОЕМА ПРО МОРЕ

Від редакції: "Поема про море" — кіносценарій останнього (незакінченого) фільму Олександра Довженка. Передруковую його з деякими скороченнями з січневого числа київського журналу "Дніпро".

Хоч цей твір О. Довженко присвячує "епосі початку великих робіт", хоч він ніби й намагається показати "майбутню людину комунізму", себто, хоч твір мав би мати комуністичну ідеологію, але "Поема про море", як і всі Довженкові твори, — твір цілком український і до певної міри навіть антирадянський.

Антирадянський він в першу чергу своїм ідеалізмом. Твір цей цілком ідеалістичний. І не поможуть тут ні посилання на Леніна, ні "пієтизм" до інженерів-комуністів.

Антирадянський цей твір і тим, що головною дієвою особою є не партійна доктрина, а українські люди, яких автор так любить і розуміє, і так їх тепло змальовує, що вони постають у читачевій уяві такими чистими, такими великими у своїй людяності, що, здається, над ними сяє німб святости.

Антирадянський цей твір ще й тим, що О. Довженко в окремих місцях дуже виразно говорить про руїну, яку вчинив російський більшовизм в Україні. Люди розбігаються з села, як миші з дірявого корабля. Ось як виправдовує свою втечу з колгоспу Ричард Гусак:

— Скучно мені, зрозуміли? В колгоспі. Не можу! Не бачу нічого, крім роботи. Нема того, до чого прагне душа моя і моєї Дуньки: ні парку, ні світла, ні театру, ні клюбу. Садиби розгороджені, нудьга. І кожен день, ідучи з хати, не хочеш повертатись.

Картина яскрава — соціялізм стовідсотковий... Або ось Орися Гордієнко:

"Вона вже майже відірвалась від матері. Дівоче серце розторгане жалем, але вона залишить матір, тому що прийшов її час. В останню хвилину розставання вона скаже матері все, і мати зрозуміє її.

— Не просіть мене, мамо...

— Донечко...

— Не треба. Може, я собі пару знайду.

— Голубонько моя...

— Любити мені хочеться, мамо... Вас же любили колись. Може я... знайду... мамо... знайду..."

Тільки талант Довженкової сили в такому малому кадрі може показати незмірений трагізм української жінки, яка позбавлена не тільки можливости, а навіть надії на любов і власну родину, бо в українському селі процвітає стовідсотковий московський соціялізм: на кілька сот жінок лишається дватри московських чиновники і півтора десятка калік та підлітків...

І тільки "совєт" О. Довженко цю трагедію бачить, а наші еміграційні письменники замість літератури часто творять агітку типу "Сталін у пеклі". І це по кількох роках від смерти Сталіна! Мистецька й політична "оперативність" справді подивугідна! Чи не виходить, що справжні протирадянські мистецькі твори сьогодні творяться лише в Україні?..

Уважний читач знайде ще багато подібних місць у цьому кіносценарії. Знайде він там і виродження комуністичної провідної касти (син генерала Федорченка Алік), і протест проти нищення старих українських церков:

"... А церкву, що збудував мій дід — кращий майстер Запоріжжя! — знищили. Як я жалію, що Бога нема! Появись Він хоч на хвилину, ох і покарав би десницею своєю безбатченків, що знищили труд мого предка! Ні гордости, ні поваги..."

І читач звичайно, розуміє, що говориться тут що "Бога нема" тільки тому, що так треба сказати, а насправді не сумніваєшся, що для батька генералового Бог таки є, що є ще правда і окупант рано чи пізно буде караний.

Такий наш Довженко. А одна дуже християнська газета з приводу його смерти таки була ухитрилась написати, що, мовляв, "найліпше, що міг зробити О. Довженко для України, то це умерти..." Отак і написала. А коли кінчався Сталін (земля йому камінем!) і зверхник тієї церкви возносив молитви, щоб він — Сталін — бува таки не вмер, то та ж газета пояснювала своїм читачам, що то християнський обов'язок молитись за кожну людську душу... Воно ніби й так, але я таки не пригадую, щоб апостоли по розп'ятті Христа молилися за Юду — щось такого в Євангелії не написано. Дивно, що ця засада не стосується українця О. Довженка.

Так на еміграції розуміють Ол. Довженка і інших мертвих і живих ще визначних українців. То нехай вибачать мені ті читачі, які вважатимуть цей коментар за зайвий.

А як же в Україні? Там теж "братське християнське" ставлення до Ол. Довженка. Цікаве свідчення визначного радянського письменника П. Панча. Він у київській "Літературній Газеті" від 22 лютого цього року в замітці "Ще раз про тиражі книжок" пише, що твори Ол. Довженка, видані під загальною назвою "Зачарована Десна", видано тиражем лише в 5.000 примірників, а ціна книжки — 11 карб. і 80 копійок. У той самий час книжка російського письменника на 100 стор. грубша, а коштує в продажу тільки 11 карб. Така тенденційна політика на думку Панча приводить до того, що читач скоріш може поквапитись на книжку росіянина, бо вона більша й дешевша, а книготорговельні організації матимуть "аргумент", що "на українську книжку малий попит", а тому не треба її й видавати. Небезпека використання цього "аргументу" величезна, бо відомо, що скільки існує радвлада, стільки торгівля книжкою в Україні є виключно в руках росіян та жидів. Нехай українець буде хоч який ідейний і заслужений комуніст, а в книготорговельній організації він якоїсь поважної ролі відіграти не може. Це і є непомітний назверх, але важливий доказ колоніяльного стану України.

Так пише не якийсь там "буржуазний націоналіст" у якихось еміграційних "Нових Днях", а радянський письменник в офіціозі СРПУ в Києві. Навіть комуністам вірити личить...

П. Панч осмілився на повен голос заявити, що окупаційна московська влада навіть з мертвим Довженком бореться. І має підставу боротися, бо вся творчість Довженка настільки українська, вона насичена такою вірою в силу української людини, що для кожного окупанта вона становила і становитиме найбільшу загрозу. А всі "блискітки" комуністичної ідеології — тільки офіційна позолота. Це — одкупне за право пустити в люди український твір. Це розуміє окупант. Добре було б, щоб це зрозуміла й еміграція.

П. Волиняк

Кілька читачів запитують, чи будуть ще в "Н. Д." якісь статті про Ол. Довженка. Так. Над статтею для "Н. Д." працює тепер В. Ревуцький і вона буде в свій час видрукувана.

П. Вол.

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Я на палубі пароплава "Некрасов". Чарівний світ пливе передо мною: сині води, білі піски, хати на високих берегах. Пропливає Канів...

Ось і могила Шевченка. Величаво мріє над рікою Тарасова гора.

І блідий місяць на ту пору
З-за хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі...

Пісня починається відразу, з першого метра фільму. Її співає могутній хор на "Некрасові". Пісня шириться, росте, розливається на вечірніх просторах Дніпра.

Птиці летять надо мною, хвилюють мене. Мене завжди хвилюють птиці у вечірньому небі.

До мене підходить людина середнього віку. Хто він — учитель, інженер, садовод — я не знаю. Але є в ньому щось близьке і рідне мені. Ми обидва з ним колись у раннім дитинстві бродили босоніж по незайманих висипах великої ріки нашого народу, обидва пили її м'яку воду. Він щасливий від того, що я пливу по рідній річці, а я щасливий, що пливе по ній він, і гурток дівчат, і хлопці, і дві молоді пари з першими грудними дітьми, і річники красиві, і замислені колгоспники.

Він тихо питає мене:

— Се ви?

Я кажу:

— Я.

Він тисне мені руку й цілує в плече.

— Спасибі. Я подумав: се, напевно, ви. Про що ви думали зараз?

— Власне, ні про що, — відповідаю я йому. — Тобто, про все.

— Ви думали про дім?

— Я думав про життя. Я весь у полоні почуттів. Я думав: який прекрасний світ і яке прекрасне життя. І як жаль, що людям так мало доводиться се почувати.

— Розумію. Се ріка навіває вам думи. Я теж, коли пливу, завжди в її полоні... Як хлюпотить вода... Ви їдете...

— Додому. В село, де я народився. А ви?

— Теж... Пливу, як у сні.

За кормою — човен полинув кудись у темносиню далину: замислений рибалка, зорі в небі і воді, срібний берег лине, лине у далечінь.

Я опускаюсь у шлюзи запорізької греблі. "Некрасов" у камері шлюзу. З води поступово підіймається вгору мокре громаддя бетону.

На бетонній мокрій стіні читаю знаки часу: якісь написи, дати, слово "гвардія", слово "Литва", імена, сліди опалубків, вибухів — все у зеленій патині часу, в струменях води.

Я переношусь думкою в двадцять третє століття, і тоді шлюзова камера відразу починає здаватись мені старовиною. Я бачу: на мокрім, ще більш позеленілім бетоні викарбувані імена і прізвища мулярів, теслів, бетонників — увесь многотисячний персоніфікований колектив будівників епохи початку великих робіт.

З високої башти шлюзової камери лунає по радіо четверта симфонія Бетховена.

"Некрасов" опускається все нижче й нижче. Мокрі стіни звелись на величезну висоту. Люди на палубі, мов зачаровані, мовчки дивляться вгору. Сонце заходить кривавочервоне. І в небі таке торжество, багряні промені так незвичайно освітлюють

далекі хмари десь у стратосферичних висотах, що всі, навіть діти, притихли і хор замовк на верхній палубі "Некрасова".

Розкриваються останні ворота шлюзу: переді мною Хортиця і величава дуга греблі Дніпрогесу.

Шандори підняті. Сорок вісім могутніх струменів злились в один піністий велетенський водоспад і марно шумлять, надихаючи поетів нерозумних і радуючи дітей. Ні. Це — химерна омана. Вода спадає тут марно лише весною в повідь. Суха зараз гребля і мертва.

Дніпро обмілів. На широких дніпровських плавнях сотні робітників рубають, корчують тягачами столітні верби, осокори, тополі — готується дно майбутнього моря. Степ знемагає без води. Нема дощу вже місяців п'ятнадцять. Сімсот тисяч самих тільки столітніх дерев уже порубано на низьких дніпровських островах.

На верхній палубі "Некрасова" — зовсім молоде подружжя. Але у них уже троє дітей. Одне в нього на руках, двоє на клунках, а мати, схилившись на плече чоловіка, спить.

Поруч — троє дівчат з нових місцевих пасажирів. Я з ними розмовляю:

— Скажіть мені, ось ви працюєте...

— Так. Ми тут готуємо дно моря, — легкий рух в бік широкої заплави. — Тобто, очищаємо його від дерев і корчів.

— А я штукатурниця з Нової Каховки. Штукатурю будинки.

— Що ви кажете?

— Так. Ви не дивіться, що я така мала.,Я була вже бригадиром бавовняних ланів. І ось пішла...

— А вдома?

— Мати й дві сестри...

— Батько?

— Вбитий на війні.

— Мій теж.

— А що з вашою подругою?

— З Валею?

— Чому в неї сльози? Валю, чому у вас сльози? Вона плаче.

— Вона плаче, тому що їй важко, і вона страждає.

— Він був вашим чоловіком, Валю? Так?

— Ат... Не знаю, як назвати вже... Такий егоїст!..

— У вас дитина?

— Ось.

— Хлопчик?

— Так.

— Як звуть?

— Валерик... Він теж був Валерик.

— Гарна дитинка...

— Правда? (Усмішка матері). Вже не знаю, яке слово підібрати для нього...

— Звичайний негідник. Підлий боягуз і утікач.

— Він до вас повернеться, Валю. Він неодмінно прийде.

— Нізащо в світі. Ніколи! Я сама виховаю Валерика... Мого сина. Я не так його виховаю... О, як я презираю цього чоловіка!

— А хто він, пробачте?

— Студент четвертого курсу гідротехнічного. Майстер. Спортсмен. А така жорстока, мізерна душа...

— Я ніколи не вийду заміж, — з сумною довірливістю говорить мені трудівниця моря.

В неї миловидне обличчя, гарна шия і плечі. Але вона велика дівчина, схожа чимось на античну каріатиду, і це її, мабуть, пригнічує. Я допускаю, що вона заздрить мініатюрності своєї подруги, витонченої штукатурниці Олесі.

— Чому не виходите заміж? Невже ніхто не пропонував вам руки й серця? — запитую я, відчуваючи незручність від старомодности двох останніх слів.

— Ні, пропонували. Тільки траплялися все дуже грубі або некрасиві. Один, правда, був хороший, просив, як ви кажете, руки і серця. Ну, я не згодилась.

— Не сподобався?

— Ніс. Якийсь весь перекошений вбік. На війні, каже, близько снаряд пролетів. Ну, скажіть... Я так проплакала цілу ніч над річкою... Чи ж повинна я все життя дивитись на такого поганого носа, і так близько? Ні, ні...

— Це невірно й зовсім нерозумно... — протестує Олеся і запитливо дивиться на мене. Ви, очевидно, професор?

— Так, у цьому роді.

— Я ніколи не скажу так на зборах, з трибуни, тому що це було б ганебно, але вам я признаюсь, якщо вже ви цікавитесь, чого б ми особисто хотіли. Я, перш за все, дуже хотіла б вийти заміж, тобто, щоб у мене був чоловік. Я б хотіла лише одного — щоб у нього була хороша душа, ніжна й добра. Щоб він любив мене і був зі мною привітний, щоб він турбувався про мене і щоб у нас родилися хороші діти.

Потім з посмішкою, трохи лукавою, подивилась на подругу, вона каже мені:

— За що любиш дитину? За щось, мабуть, невідоме, правда?

В очах дівчини світяться іскри нерозтраченої ніжности. Вона вся переповнена бажанням радости і вся розкрита для щастя в кращих своїх надіях і передчуттях. І разом з тим у її словах і в якійсь глибоко прихованій частині підтексту я відчуваю нотку тривоги і, можливо, страху, що навіть серед кращих ровесників її не завжди знайдеш ту ніжність, якої чекає її дівоче серце. У Валі знову навернулися на очі сльози.

Молода мати прокинулася біля плеча чоловіка, дитина почала ворушитись і тихо виказувати невдоволення.

— Ой... Ну, погойдай його трошки, погойдай. Я посплю. Який мені сон приснився... Лечу, лечу...

— Де ти летиш? Чудна жінка: досить їй заснути — зразу починає літати. Прокинься, ось професор хоче щось тобі сказати...

— Не ворушись. Не буди мене... Ще трошки... Хвилиночку... Ой...

Увесь цей тихий діялог іде вже по кадрах її сну, тому що, закривши очі, вона зразу поринає в сон, і сновидіння продовжується, як се часом буває у

молодих здорових натур. Сниться їй, що вона з дітьми летить над Дніпром, плавно і легко, як птиця. Ледве змахнувши рукою, вона лине в голубому небі над рікою. Се радісне почуття сну-польоту знайоме кожному, хто знає труд, у кому живуть здорові прагнення, і юні мрії, і могутній рух статі.

Її сон супроводиться музикою. Аж ось поволі в музику входить новий настирний пружний звук.

Над Дніпром високо в небі літак. Пасажирів небагато. Начальник будівництва ГЕЦ Аристархов, інженер Гідроспецбуду Широков, начальник монтажного управління ГЕС Булатников і "головний хазяїн моря" і "затопленець" Богачук. Це інженери середнього віку повертаються з відрядження і, пролітаючи над "своїм морем", схилились над схемою.

Генерал Федорченко, років п'ятдесяти п'яти. З ним його син Алік. Генерал не відривається від вікна. Він у цивільному. Могутній, з обличчям грубим і вольовим, на якому відбилися великі події нашої доби.

Йому тісно в пасажирській кабіні. Хочеться бачити степи, відчувати простори. Він виходить у світлу кабіну пілотів і зупиняється.

Він не бачить уже під собою ні Київщини, ні Харкова, ні Запоріжжя, тільки цілу планету, окутану легким блакитним маревом.

І всіх, кого він любить, увесь народ, що десь працює під ним унизу, він обіймає, пролітаючи над ним, — неначе низько йому уклоняється. Тільки цього ніхто не прочитає з його суворого обличчя.

Він увесь у полоні могутнього потоку спогадів, асоціяцій, нових знань і величезних завдань, яким присвячене сьогодні його життя.

Як далеко може бачити людина! Яка могутня вона при всій своїй малости!

Коротку мить живе вона на маленькій планеті, десь в одній з незліченних Галактик, — і все ж обіймає всесвіт, увесь від початку до кінця.

"Я безсмертна людина, — думає генерал Федорченко, дивлячись на блакитні простори, — і абсолютно неважно, скільки мікронних одиниць часу буде існувати моє особисте "я". Я безсмертна, щаслива людина, і те, що я відчуваю, і те, що я роблю, — прекрасно... Тільки чогось я не впізнаю..."

— Не впізнаєте чогось, правда?

— Атож.

— Ще б пак. Адже плавнів нема. — Аристархов, який увійшов у кабіну пілотів, весело оглядає широку безлюдну заплаву Дніпра.

— Ось Конка, бачите? Ось колишній Великий Луг Запорозький. Тут очищаємо від пнів 35 000 гектарів. В цій частині моря буде чисте тоневе дно.

— Та-ак. Немає плавнів... — генерал здивувався.

— Звичайно. Адже ми над морем летимо. Он вже скоро Берислав і Каховка.

— Каховка! Де?

Генерал підходить до сферичного вікна і, нахилившись трохи вперед, наче повисає в блакитному просторі над неосяжною рівниною і тонким струмочком Дніпра внизу серед пісків.

— ... Легендарна... Боже мій!.. І все це було при нас! Тут Врангеля громили ми в двадцятім році. А батько мій колись батрачив тут... Давно... давно, в дев'яностих роках у Фальцфейна. Це про нього Ленін, пам'ятаєте, писав: "В Таврійській губернії особливо відзначався ринок робочої сили у містечку Каховці, де раніш збиралось до сорока тисяч робітників..."

Генерал замислився.

— Так. Наймались від Миколи до Покрови, сходились і розходились по цих просторах...

— Пішки?

— Пішки, брате, аякже... Ідуть батьки степами вздовж Дніпра! Свити, торби, ноги босі. Іде батрацтво...

І, наче підкоряючись спогадам потомка, виникають у степу батраки. Ось їх величезні юрби біля берега Дніпра. Сотні човнів. Ось лежать тисячі чернігівських, полтавських, курських, смоленських, подільських... Чекають наймача. Ось вони йдуть. Далеко-далеко десь мріє Дніпро. Смутно в степу. Розпечене сонце уже на заході. Вся неосяжна рівнина, і Дніпро, і безхмарне небо залиті каламутно-червоним світлом посухи. І здається ця жменька бурлаків загубленою і сумною, як журавлиний ключ. І пісня їх сумна:

> Ой, бурлака молоденький
> Вийшов рано з дому.
> Гей, і прослалась
> Довга стежка йому,
> Молодому.

Чумаки їдуть з Криму в темних, просмолених сорочках. Худі воли круторогі, голий степ. Безпощадне сонце ворогує з землею. Співають чумаки хриплими басами:

> Із Одеси преславної
> Завезли чуму.
> Упав чумак край дороги,
> Гей-гей, горенько йому.

Воли його круторогі понуро стоять. На кургані столітній кобзар доспівує свою думу дівчатам:

> ...А із степу гайворони
> Гей, гей, до нього летять...

Генерал стоїть у прозорій кабіні літака. Весь — у спогадах, летить над степом.

А по степу мчать машини з людьми, здіймаючи куряву. На скитській могилі — геологорозвідувальні знаки, а біля могили білІють намети розвідників.

Пасажири на грузовику проводжають очима літак.

По польовій дорозі на околиці села син колгоспниці Марії Гуренко покидає колгосп. Важкі хвилини. Іванові здається, що всі дивляться на нього з презирством, як на зрадника, хоч у дійсності ніхто на нього і не дивиться.

Іде він повільно, але в душі поспішає — швидше б одірватись. Все вирішено безповоротно. І мати це знає, і сестра, але, проводжаючи сина в дорогу, мати намагається щось сказати йому. Марне благання...

— Ви все думаєте, мамо, що я маленький. А я

війну пройшов. Був поранений двічі, брав участь у визволенні великих міст Европи...

— Та ж ти найменший, синку...

— Так. Але старших нема. Всі троє загинули, батько четвертий.

— Ну, то вже так судилось. А нащо ти покидаєш мене? Зостанься, Іваночку!

— Мамо, не можу.

— Ти глянь, як хороше, як весело тут!

— Мені вже тут невесело.

— А гарно як! Тихо.

— Мені потрібний грім і стукіт, мамо. Рух мені потрібний.

— Які верби, криниці! Та зацвітуть черешні...

— Ні.

— Не красиво?

— Я належу іншій красі.

— Болоту! — озивається з докором сестра-вдова, вже навздогін братові. — Хоч би ще фах який мав, — самоскиди ганяє, день і ніч на бульдозері скреготе...

— Я будівник! — відповідає Іван на прощання. — Ще п'ять років — все стане ясним.

Покидає колгосп "Шлях до перемоги" і Річард Гусак. Обидва його сусіди, Корж і Алчевський, і їхні жінки з дітьми проводжають його.

Їм нічого сказати Річардові, — чорт з ним, нехай вже йде. Але сам Річард хоче виправдати свій вчинок.

— Чого я буду спину гнути в колгоспі? Доки?

— Залиш. Яку спину? Дурниці!

— Я бачив світ. Я пройшов пів-Европи.

— Ми теж пройшли.

— Скучно мені, зрозуміли? В колгоспі. Не можу! Не бачу нічого, крім роботи. Нема того, до чого прагне душа моя і моєї Дуньки: ні парку, ні світла, ні театру, ні клюбу. Садиби розгороджені, нудьга. І кожен день, ідучи з хати, не хочу повертатись.

— Загороди садибу.

Але Річард Гусак не чує поради. Вона йому не потрібна.

— Досить. Тікаю, як риба з дірявого невода. Як птиця з розкритої клітки, лечу.

— Підожди, почекай. Треба ж думати щось і про державу.

— Облиште... Якщо я дійшов до того, що перестав любити хліборобство, — хай вона подумає про мене... коли мене такий сум гризе. Я пішов.

— Руки не подаю.

— Як знаєте.

Швидко йде. Душевна роздвоєність його така важка, внутрішнє безладдя так гнітить його, що він навіть похитується ідучи. А сусіди, з якими він прожив стільки років, дивляться йому вслід. Зупинись, Гусак!

Зупиняється Гусак. До нього підходить Корж, Гусакові здається, що він скаже йому зараз найобразливіші слова.

І Корж справді говорить йому такі слова.

— Лети, Гусаче, — каже Корж, який бачив багато дечого в житті. — Вже коли вийшло так, що розмову нашу чути на півсвіту, запам'ятай: нема в нас зла на тебе. Лети... Ми будем посилати тобі зерно від праці своєї, тому що наше покликання — творити хліб і мед для вітчизни, як ти знаєш. Ми теж брали столиці й визволяли народи, і бачили велике й страшне, і багато краси бачили. В житті все забувається. Але завжди треба думати, ніби ніщо не забувається. Чуєш? Тому ніколи не перестанемо говорити ми навіть перед такою, правду кажучи, нікчемною людиною, як ти: обережно з землею! Земля мстить за зраду...

На нашому шляху п'ятитонка забирає дівчат. Орися Гордієнко поспішає до машини. Вона вже майже відірвалась від матері. Дівоче серце розторгане жалем, але вона залишить матір, тому що прийшов її час. В останню хвилину розставання вона скаже матері все, і мати зрозуміє її.

— Не просіть мене, мамо...

— Донечко...

— Не треба. Може, я собі пару знайду.

— Голубонько моя..

— Любити мені хочеться, мамо... Вас же любили колись. Може я... знайду... мамо. Знайду.

Рушає, відходить машина. А мати, стріпнувши руками, так швидко зменшилась у степу, що ніхто вже її й не помітив.

Дівчата в машині. Обличчя в профіль. Всі мовчки думають свої дівочі думи. Але здається, що вони співають. Що робити дівчатам у степу на машинах серед цих блакитних безмежних широт? І хоч пекучі степові простори заповнені їх піснею, очі дівочі спрямовані вперед, вперед, замріяні, напружені, серйозні, запитують долю свою на цьому чарівному льоті.

Двоє дівчат сплять, притулившись щока до щоки, і світле їхнє волосся в'ється за ними хвилею в повітрі, очі закриті. Обличчя розумні, ніжні. І чи тому, що степ кругом і все летить вперед, і це їхнє мовчання, і тіні зімкнутих вій, і звуки пісень, які линуть невідомо звідки, — що їм сниться? Чи тому, що їх багато і вони, мов зграйки пташок, обганяють мене — одна, друга, третя...

... тисячі питань вихором охоплюють мене, тисячі питань кружляють над їхніми головами у завихреннях куряви.

Четверта "МАЗ" обганяє мене.

У ній, тримаючись за кузов і щільно притулившись одна до одної, стоять п'ятеро юних дівчат, ще майже дівчаток. Вони співають, і як! Їм хочеться перекричати шум мотора й широчезний простір. Ця сама пісня лине в степу.

Соснові клепки, а дубове денце,
Не цурайся мене, серце...

Пісня старовинна, мінорна, але вони співають її в такім радіснім мажорі, і широко розкриті роти їх такі прекрасні, що нічого наче в світі більш прекрасного не існує для мене в цю мить. Їх уже нема. Як блискавичне марево, вони пролинули вперед.

Я оглядаюсь на далечінь, на всю цю благородну відкритість. Душа моя переповнена радістю й жалем. Я думаю: ну, як же можна жити так довго без

степу? Потім я звертаюся до водія "вілліса". Але він, немов читаючи на моєму обличчі все, про що я можу його спитати, відразу відповідає на незадане запитання:

— Так. Тепер ніяка сила не вдержить їх у селі. Вже коли їх навчили Євгенія Онєгіна і Татьяни, — скінчено! Тепер їм або освіту треба припиняти, або село перебудовувати.

— Чому?

— Гармонія порушилась, розумієш? Не інтересно!

— Тобто?

— Скучно стало їм у колгоспі. А тут ще садиби занедбали, двори розгороджені. От вони і розлітаються. А поруч Каховка, будівництво каналу... Ви б подивились, як виросли за чотири роки гребля, місто, палац культури, квіти на вулицях... Небо і земля, їй-богу...

Ось і Каховка, тільки не та легендарна, прославлена в піснях Каховка, при в'їзді в яку розчаровується всякий, хто шукатиме серед курних вуличок матеріяльні пам'ятки героїки громадянської війни.

Це — Нова Каховка: місто будівників гідростанції Дніпровського Низу. Лише п'ятий рік пішов, як виникла вона серед пісків і виноградників, але в ній уже двадцять п'ять тисяч жителів, уже більше тисячі дітей встигли тут народити молоді матері, і все блищить новизною: будинки, посадки, вулиці, газони, квіти, школи — все росте, все хорошіє з кожним днем.

Спека шалена. На вулицях мало людей, тільки вантажні машини мчать до греблі й шлюзу. Тисячі молодих будівників трудяться тут дні і ночі, але їх майже не помітно, — така велика споруда і так багата вона механізмами. Невгамовний рокіт машин тут — головна музика. Незліченні конуси намитих пісків, іржаві труби метрового діяметра тягнуться на цілі кілометри.

Полудневе небо відбивається в аспидній грязюці величезного болота. Це земснаряди перекидають сюди пісок, викидаючи пульпу з нескінчених своїх труб.

Виблискуюча грязюка здається мені прекрасною. Чи може це бути? Може. Хіба глина великого скульптора — не застигла грязюка?

— Добре попрацювали! Гарно як, га? Дивіться, — Аристархов показує мені одну з ділянок робіт.

— От діялектика: адже болото, правда, а гарно?

— Так, дивно.

— А люди які! Он іде Греков — король гідромеханізації, велика людина, запам'ятайте... Михайле Петровичу! — раптом гукає він до "короля".

— З приїздом! — відповідає здалеку Греков, переходячи по трубі болото.

— Привіт вам передавав знаєте, хто?.. Генерал Федорченко. В літаку з ним летів! Орудує зараз атомними ділами.

— Що ви кажете? Я ж воював у нього! Де він?

— Додому поїхав, до старого в Зелений Кут. Прощатися з хатою, казав, потягнуло.

Генерал армії Федорченко і Алік ідуть степом. У Аліка невиразне нудьгуюче обличчя пещеного неука. Іде він не поруч, відстав кроків на шість.

— Папка, і що тобі за охота йти пішки! Давно б прибули на машині.

— Дід написав: прийди додому пішки.

— Тобі не може дід наказувати.

— Чому не може?

— Тому що ти генерал.

— Я хочу думати, не заважай.

Генерал іде мовчки, оглядаючи широкі лани. Полями, мов кораблі в морі, пливуть громади хлібозбиральних машин. Попереду синіє заплава Дніпра, а десь там, у далекім мареві, вже на другому березі, на ледве видній горі, мов зграйка білих голубів, видніє село. Як легко дихати!

Голос генерала — дикторський текст:

"Як багато щастя знав я в житті! Щастя боротьби, напруження волі, труда. Щастя любові й грізних битв, і перемог мого народу у велетенській боротьбі... І щастя моїх перемог. Адже це я — босий пастушок — ганяв тут чужі отари, натер тут перші мозолі на дитячих руках. Я бродив по незайманих берегах великої моєї ріки..."

— Як скучно... — В дорослого хлопчика на шиї "Лейка", але він нічого не знімає.. Ніщо його тут не приваблює. — От уже нізащо б тут не жив!

"Нікчемний генеральський синок, — чується дикторський текст батька-генерала, — син батрака не відповість тобі".

— Папка! Скажи, що то там за горби?

— То могили скитських царів. Ти вчив про скитів?

— У нас скитів не проходили.

Генерал мовчить. Чути лише його дикторський текст:

"Тут пройшло моє босоноге дитинство і моя буремна юність, — він ще раз оглядає рідні простори, і погляд його проникає далеко, немов у глибину віків. — Тут діди мої запорожці стояли на сторожі народу два з половиною століття, і сам я кров свою пролив, і ворог біг, тікав мій враг передо мною..."

І ось починають виникати спогади. Спочатку вони оживають тільки в звуці. Видимий світ лишається незайманим — прекрасна далечінь, у небі ані хмаринки. Але звуки, неясні й далекі, наростають, наростають, ширяться, і раптом серед ясного неба перетворюються в катастрофічну фонограму бою.

Се не існує для хлопчика, але воїн-батько вже весь у владі бою. Се він викликав його, і сам уже, — ви тільки подивіться, як він збентежений його силою. Аж ось пропадають хліба і ясне небо...

Гуркіт і грім потрясають поле. Земля тремтить під тягарем сталевого потоку німецьких танків.

— Вогонь!!! — кричить неймовірно різким голосом командир батареї. Лютий жар гніву і пристрасти бою надає бійцям такої сили, що важкі гармати, здається, вертяться у них у руках, як іграшки. З неймовірним напруженням м'язів вони відкочують їх, повертають вправо, вліво, всі мокрі, як у лазні. Час летить на танках, життя і смерть на секундах...

Все життя напружилося до краю. Вибухають танки, горять.

(Далі буде)

В. ЧАПЛЕНКО

Ще про національно-мовну політику більшовиків

(Спроба історичної аналізи)

"Товариші, в чому полягає... причина того, — запитував Скрипник, - що наша лінія, дуже давно намічена, так перекручується під час переведення її в життя? Хіба щонебудь нове пропонується в тезах т. Сталіна? Нічого. Лінію давно намічено, ще в 1913-14 рр. її намітив Ленін і проводилася вона в статтях Леніна та його співпрацівника Сталіна у нашому журналі "Просвещеніе". Чому ж ми практично в національному питанні товчемося на місці й при правильному принципіяльному його розв'язанні **залишаємося на ділі безсилими?"**[55] (Підкреслення моє, В. Ч.).

На це останнє питання — про безсилість на ділі — Скрипник спочатку відповів, сказати б, у теоретичному пляні.

"Справа в тому, що ми ввесь час балансуємо в національному питанні... Кожну вказівку на великодержавний шовінізм завжди вважають за необхідне компенсувати протилежною — на шовінізм народностей недержавних і завжди ми маємо тут подвійну бухгальтерію".[56]

Але потім "зачепив" і практичну дійсність, тобто те, що його я вище визначив як більшовицький (а генетично російсько-імперський) мовний колектив, тобто ту "стихійну" суспільну силу, що не могла не чинити опору теорії з національного питання. Відзначивши два погляди в теорії — Леніна й Р. Люксембурга, він далі сказав: "Проте, товариші, є ще й третій погляд, що має за **собою найбільше число побічників: це погляд партійного болота** (підкреслення моє, Б. Ч.), погляд людей, що бояться тут виступити з певною лінією". [57]

Говорив Скрипник і про те, що вся система держави фактично "чинить опір", що, наприклад, армія русифікує, що в РСФСР не забезпечені інтереси національних меншостей зокрема сімох мільйонів українців.

І трохи чи не під впливом цих промов Бухарін та Раковський навіть запропонували були викинути з резолюції навіть згадку про місцевий націоналізм, як про не вартий уваги "червячок". Але Сталін цю пропозицію відхилив.

Зважаючи на таку аргументацію, з'їзд для здійснення національної політики ухвалив, щоб "були видані спеціяльні закони, які забезпечували б уживання рідної мови у всіх установах, що обслуговують місцеву інонаціональну (? — В. Ч.) людність і національну меншість, — закони, що переслідували б з усією революційною суворістю всіх порушників національних прав, а особливо прав національних меншостей".[58]

Показові в цьому розумінні пункти з постанови щодо партійних працівників.

З'їзд доручив ЦК здійснити таке:

1) організація марксистських гуртків вищого типу з місцевих партійних працівників національних республік;

2) створення марксистської літератури рідною мовою;

3) підсилення Університету народів Сходу та його відділів на місцях;

4) створення при ЦК національних компартій інструкторських груп з місцевих працівників;

5) розвиток масової партійної літератури рідною мовою;

6) посилення партійно-виховної роботи в республіках;

7) посилення роботи серед молоді в національних республіках.

Взагалі можна сказати, що в постановах XII з'їзду відбилася щира доброзичливість з боку керівної верхівки СРСР щодо розвитку національних культур, особливо якщо взяти на увагу те, що авторами хоч би й резолюції XII з'їзду були націонали, передусім грузин Сталін (Джугашвілі), далі такий завзятий борець за права національностей, як М. Скрипник, і інші. Відіграли велику ролю й записки Леніна про боротьбу з великодержавним шовінізмом, (були опубліковані пізніше, аж 1956 р. українською мовою, в "Комуністі України" за липень цього року). "Ненаціоналів" могли переконати міркування боротьби з національними партизанами, оглядання на залишені поза межами СРСР національні території — українську, білоруську, молдавську, вірменську тощо. Не малу вагу мав і аргумент щодо перспектив світової революції, зокрема увага на оті "важкі резерви революції на Сході".

Із цих постанов знати, що з'їзд фактично став на шлях **примусової "націоналізації"** (українізації, білорусизації, грузинозації і т. д.) **того "партійного болота", що про нього говорив Скрипник,** або, точніше сказавши, тих своїх партійних кадрів, що працювали в національних республіках, чи ще інакше — **мовно розпарцелювали російсько-імперський мовний колектив.** Бо що значить — "видавати спеціяльні закони, які забезпечували б уживання рідної мови у всіх державних органах і у всіх установах, що обслуговують місцеву національну людність"? Це значить **примусити тих росіян чи зросійщених "націоналів", що з них, у керівній частині, складалися державні апарати національних республік, вивчити місцеву мову.** Трохи чи не це висловлено і в отім чудернацькім слові — " інонаціональна" людність, — інонаціональна, очевидячки, супроти росіян. Так розумів цю постанову Скрипник, коли виступав через два місяці після XII з'їзду на IV раді ЦК РКП(б) в справі Султангалієва, коли казав, звертаючись до комуністів Вотської области: "Так навчіться ж вотської мови, ви, товариші-комуністи, робітники Іжевського заводу для того, щоб привести вотяків до соціялізму". І далі: "Я давно виступаю з цим поглядом на Україні, я ка-

жу: для того, щоб зрозуміти українське селянство, ми мусимо підійти до пролетаріяту і сказати: "Передові загони робітничої кляси, навчіться української мови для того, щоб вести українське селянство до соціялізму". А що в національних республіках керували владою саме ті "товариші-комуністи", що їх треба було силоміць "націоналізувати", це відзначено й у самій резолюції XII з'їзду. "Становище в деяких національних республіках (Україна, Білорусь, Азербайджан, Туркестан) ускладнене тим, що значна частина робітничої кляси, ця основна опора радянської влади належить до великоруської національности".[59])

Щодо України спеціяльно це відзначено в "Тезах ЦК й ЦКК КП(б)У про підсумки українізації" з 1926 р.: "Наша партія на Україні спирається на робітничу клясу, що її більшість говорить по-російському. Так само росіяни з походження є й більшість наших старих більшовицьких кадрів".[60])

Внаслідок постанов XII з'їзду по всіх національних республіках почалося державне навчання службовців національних мов, перевірка "націоналізації", апарату тощо. Державними засобами збільшено видання національними мовами літератури, газет, засновано національні школи, театри тощо. Дуже болючою була в національних республіках проблема міст, цих справжніх фортець імперсько-російської мовної стихії.

Але теоретичні настави теоретиків більшовизму передбачали також "націоналізацію' й міст. Ленін ще 1913 року писав (у журналі "Прасвещеніе" ч. 10-12), що "відривати міста від сел через те, що в них мішана людність, не слід".[61])

А Сталін на X з'їзді РКП(б) 1921 року говорив про те, що й міста в національних республіках повинні "націоналізуватися". Він покликався на приклад Ріги, що "років сорок тому була німецьким містом". І далі казав так: "Ясно, що якщо в містах України досі ще переважають російські елементи, то з часом ці міста будуть неминуче українізовані... Те саме буде з Білоруссю, в містах якої ще й досі переважають небілоруси". Пізніше на цю тему висловлювався Скрипник: "Решта робітничої сили прийде з села і принесе українську мову, зукраїнізує остаточно наші фабрики й заводи, зукраїнізує міста на Україні... В нас відбуваються такі процеси, які мали місце в Угорщині й Чехословаччині, де колись міста були мовою не мадярські і не чеські, а німецькі".[62])

На Україні була винесена спеціяльна постанова про українізацію промислових районів республіки (постанова ЦК КП(б)У з 23 грудня 1929 року), а в тій постанові сказано:

"ЦК висуває перед партійними й комсомольськими організаціями завдання розгорнути велику роботу для практичної українізації кадрів (гуртки, школи й ін.) і посилити висування на керівну роботу робітників-українців або тих, що володіють українською мовою. Окремі партійні й комсомольські комітети повинні виявити більше рішучости в заміні керівних низових та районових працівників, що нехтують українізацію. Дуже важливо найближчого півроку забезпечити українізацію партійного й комсомольського апарату".[63])

"Зобов'язати ВУЦРПС забезпечити здійснення українізації керівних кадрів профспілок у промислових районах (висування робітників-українців і тих, що володіють українською мовою".[64])

Але можна відзначити ще й такий небезпечний факт, як українізація поза межами УСРР — в РСФСР. Ініціятором цього ходу був той таки М. Скрипник. Він пригадав давнє висловлювання Леніна про те, що національний осередок, здобувши національну автономію чи незалежність може опікуватися розкиданими по інших етнографічних територіях частинами свого народу. І Скрипник про це згадував не раз у своїх виступах, домагаючись або приєднання сумежних з УСРС українських районів РСФСР, Курщини, Вороніжчини, Донеччини, Таганріжчини або їх українізації. Про це він говорив на XII з'їзді, навівши факт, що 7 мільйонів українців РСФСР мають тільки два технікуми й 500 шкіл, що виникли стихійно ще на початку революції, те саме він повторив на нараді ЦК ВКП(б) 1923 р. і вже згадав про 820 шкіл першого ступеня, 46 другого ступня, технікумів (очевидно педагогічних, В. Ч.) "... усього тільки два" і "це теж на 7 мільйонів людности". Але Сталін, приймаючи в Кремлі делеґацію українських письменників та мистців, сказав про сумежні українські землі, що приєднати їх не можна, бо, мовляв, "росіяни можуть узяти це за кривду собі". Проте обіцяв українізацію в цих районах, бо, мовляв, кордони для більшовиків не мають ваги. І українізація там мала значний розмах.

І цими заходами скористувалася "інонаціональна людність", зокрема національна інтеліґенція, що пішла в державний апарат, школи, видавництва тощо, творячи свою часто просто національну, хоч офіційно "національну формою, соціялістичну змістом" культуру. Показові тут досяги українського народу. М. Скрипник наводить у своїх доповідях ось такі дані на кінець 20-их років:

На 1 січня 1929 р. було на Україні 20,764 шкіл, з них українських 14,430, і в них 1,325,954 учнів, рос. шкіл 1,540 — в них учнів 112,735, жидівських шкіл 291, польських 302. Газет 1929 року було 84, з них українських 58. Тираж українського "Комуніста" в січні 1930 воку був 122,000, "Вістей ВЦВК" 90,000, газети "Пролетар" — 79,000, "Радянське село" — 600,000. Між 1928 і 1930 роками були українізовані робітничі газети "Червоний гірник" (Кривий Ріг), "Пролетар Зінов'євщини", "Зоря" (Дніпропетровське), "Робітник Кременчуччини", "Молодий Робітник" і ін. Журнали, видавані українською мовою складали 1929 року 84,8 відсотки. Книжок, видаваних на Україні, 1929 року було 70 відсотків. Наукова продукція була українізована на 50 відсотків, а підручники для ВИШ-ів українською мовою складали 79,4 відсотки. Викладання у високих школах теж було значною мірою українізоване. В педагогічних ВИШ-ах: Одеса — 75 відсотків, Харків — 75 відсотків, Чернигів — 86 відсотків, Миколаїв — 86 відсотків, Київ — 92 відсотки, Полтава, Кам'янець-Подільський по 100 відсотків.

В українізаційному натискові дійшло навіть до

того, що року 1929 НКО "ухвалив приймати за аспірантів виключно тих, хто знає й викладає українською мовою. І хоча з боку частини пролетарського студенства, ба навіть окремих партійців був опір цій директиві, але НКО твердо провадив цю лінію". Цікаву характеристику дав Скрипник одному відсоткові неукраїнізованих аспірантів, кажучи, що "аспірантура нині українізована на 99 відсотків, один відсоток — це ті, хто чинить опір українізації".[65])

Характер мовної політики на цьому етапі

Усі теоретичні настави щодо національно-мовної політики більшовиків, в тому числі й постанови партійних з'їздів та урядових органів, зокрема вирішного в цьому розумінні XII з'їзді ВКП(б), давали народам СРСР та їхній інтелігенції значні пільги в творенні національних літературних мов. Це була **зовнішньолінгвістична політика, позитивна для національних мов, скерована на доброзичливе сприяння.**

Скориставшись цими пільгами, інтелігенція народів СРСР на чолі з своїми більшовиками ("націонал-більшовиками") взялася запопадливо здійснювати обидва різновиди мовної політики, тобто а) поширювати мововжиток (зовнішньолінгвістична політика) та б) розвивати, впорядковувати, унормовувати будову мови (внутрішньолінгвістична політика). Інакше сказати, в цих умовах стали вільно розвиватись ті мовні тенденції, що властиві творенню літературних мов взагалі і що були заклюнулися ще до революції в умовах "недозволеного" або "обмеженого" існування. Ба більше: ця політика дала змогу літературно розвиватись навіть тим мовам, що до революції взагалі не знали письменности, як от мордовська та інші дрібні мови.

Найяскравіші риси в цих тепер пожвавлених процесах були: а) відштовх від мови-гнобительки, тобто від російської мови, б) використовування власних, "народних" ресурсів, з висуванням своєрідного сучасного й давнішого (архаїзми), в) творення неологізмів з свого ж таки матеріялу і г) заміна чужомовних слів або народними словами, або неологізмами **(пуристична тенденція).**

Відповідний ілюстративний матеріял можна в необмеженій кількості брати з усіх національних мов цього періоду, але огляд його не входить у моє завдання. Я використаю тільки деякий матеріял з української мови, як типове явище, зокрема в отому відштовхуванні від російської мови. Для цього досить узяти працю О. Курило "Уваги до сучасної української літературної мови", що відіграла велику ролю в українському культурному мовотворенні 20-их років. Ось уступ із "Вступного слова": "Ні одна літературна мова, крім української, не зазнала в процесі свого розвитку такої раптової зміни в не що й довгий час, бо тільки від революції 1917 року. Це зрозуміла річ. Народилася українська державність, народилася українська школа. І тут живо треба було дати вислови цим новим культурно-національним формам життя, треба було творити нові слова, нові синтаксичні, нові фразеологічні звороти. І в творчій тій роботі надто далося взнаки довголітнє московське поневолення: до тієї творчої роботи українці стали з психологією російської мови, із способом російського думання".[66]) Отже, треба було відштовхуватись від того, що так, мовляв, далося "взнаки"! І в дальшому розгляді конкретного матеріялу — морфологічного, синтаксичного, фразеологічного — авторка ввесь час відкриває те, що на ньому позначився вплив російської мови. А її видавана впродовж багатьох років "Граматика української мови", призначена для початкової школи, великою мірою побудована на українському фолкльорному матеріялі. Так само чинили й упорядчики слівників, зокрема великого "Російсько-українського словника" Академії наук та термінологічних, що їх упорядковував Інститут української наукової мови.

У цьому живому мовотворенні була повна гармонія з урядовими наставами щодо охоплення й закордонних частин того чи того народу — українського, білоруського тощо.

"Які б умови політичні тимчасово не складалися для нас, — говорив М. Скрипник на XI Всеукраїнському з'їзді рад 1929 року, — українська мова й цілий національно-культурний процес, національна культура — єдина для всіх теренів української землі, і на нас, робітників УСРР, історія поклала завдання, історичний тягар, організувати, розвивати, піднести ці історичні завдання побудови й розвитку української національної культури. [67])

Дуже яскраво виявилась відносно незалежна діяльність національної інтелігенції в царині правописних реформ. Так, на Україні в другій половині 20-их років з великим, сказати б, розмахом упорядковано український правопис. Для цього був створений урядовий комітет на чолі з комісаром освіти М. Скрипником, і цей комітет видав спеціяльний бюлетень, що в ньому обговорено різні деталі реформи, а участь у цьому обговоренні взяли численні автори, в тому числі і з Західньої України, зокрема була надрукована постанова Львівського т-ва ім. Шевченка. 1929 року відбулася в Харкові заключна правописна конференція, а на ній були заступники з Галичини (К. Студинський, І. Свенціцький, В. Сімович) та Закарпаття.

На конференції головував сам М. Скрипник, і я, як один з учасників її, можу засвідчити, що постанови ухвалювано без ніякого тиску з боку уряду, простою більшістю голосів. А в результаті схвалено компромісовий східньо-західній правопис, зокрема в передачах чужомовних Л, Г, Ґ, тощо.

На цій конференції стояло питання й про латинізацію української графіки, але воно провалилось (чи, як казав Скрипник, уживаючи галицького слова, "перепало") під натиском галичан, що відштовхувались від польонізації.

Зате цілком легко була здійснена латинізація в мусульманських народів, що до того користувались арабським письмом, — в казахів, киргизів, таджіків, узбеків, азербайджанців, туркменів, у народів Північного Кавказу й Дагестану. Правда, ініціятива вийшла, либонь, таки з Москви, що хотіла протиставити латинку як "альфабет Жовтня" арабському письму, що було, можна сказати, трохи чи не сто відсотків "церковним письмом". Але є підстави ду-

мати, що світська інтеліґенція цих народів не була проти цієї реформи, з огляду на недосконалість арабської графіки, яка через це не надавалась для масового поширення. За це промовляє й те, що тоді ж приблизно й незалежна Туреччина замінила арабську графіку латинкою.

Найперше, ще 1922 року, прийняли латинку азербайджанці, а пізніше, впродовж наступних кількох років це зробили всі згадані вище народи, як також засвоювали її й безписьменні народи СРСР.

Керував цією роботою Всесоюзний комітет нового альфабету, що мав на місцях свої філії — республіканські й крайові.

Дальший опір імперсько-російської соціяльної бази

Зацитькуючи національні республіки й краї отією "націоналізацією" й "коренізацією", керівники СРСР разом з тим дедалі більше централізували державу, зменшуючи до мінімуму автономні права неросійських народів. Ступнево один за одним республіканські комісаріяти ставали або республіканською-союзними або й просто союзними. Ось деякі факти, що ілюструють цю тенденцію. 25. V. 1927 року скасовано бюджетні права республік через ухвалення положення про бюджетові права Союза й союз. республік", 15. 12. 1928 р. ухвалено новий земельний кодекс для всього СРСР, 3. XI — нові форми керування промисловістю" (в розумінні більшої централізації), 8. XII. 1929 р. утворено всесоюзний комісаріят земельних справ, 11. I. 1930 року централізовано кооперацію, і так далі, і таке інше. Або творено ще й такі чудернацькі комбінації, як спеціяльні комітети при уряді СРСР, що діяли рівнобіжно з відповідними республіканськими комісаріятами, і ті комітети, як всесоюзні, фактично касували компетенцію тих республіканських комісаріятів. Так були утворені комітет у справах високих шкіл, комітет у справах мистецтва, кіновиробництв тощо.

У зв'язку з цим у національних республіках здобувала знову частково утрачений соціяльний ґрунт російсько-імперська мовна "стихія". Ставали бо цілком логічними такі, наприклад, міркування: навіщо навчати студентів високих шкіл "національною мовою", як ці школи мають "всесоюзне значення", а майбутнім фахівцям доведеться працювати необов'язково в своїй республіці? А єдина ж мова, якою можна користуватись по всьому СРСР — російська, — тож тільки цією мовою доцільно й навчати студентів, майбутніх фахівців "соціялістичного будівництва"! Навіщо націоналізувати діловодство (справництво) в якомусь підприємстві, коли центральна управа його в Москві і звідти приходять листи й директиви тільки російською мовою!

Як це виглядало на практиці, це можна бачити на прикладі оборони українізації на Україні. Оборона ця була не легка з огляду на те, що всі оті централізаційні заходи йшли, особливо з кінця 20-их років почавши, **під знаком соціялістичної перебудови, індустріялізації, колективізації і ліквідації "куркульства", тобто під знаком майже другої громадянської війни.** І, наприклад, М. Скрипник у доповіді на VII пленумі Київського обласного партійного комітету 27. XI. мусів був розв'язувати проблему, "як саме здійснювати воднораз і нерозривно дві лінії... — соціялістичну реконструкцію країни... і дальше поглиблення переведення Ленінової лінії в національній політиці".[68])

З огляду на отой "знак соціялістичної реконструкції" Скрипник на цьому пленумі не посмів не обстоювати утворення всесоюзного "наркомзему", а, рятуючи українізацію, він став називати українську культуру — культурою інженерів, агрономів, фабрик, Дніпрельстану. І з цієї позиції виступив проти тих, що хотіли "бути проти Харкова за Москву"[69]). Йому ж таки доводилось боронити й українізацію високих шкіл, напр., на II конференції КП(б)У 13. IV. 1929 р.... "Питання про ВИШ-і. Ми не можемо нашу техніку, сільське господарство відірвати від цілого нашого культурного процесу, що є єдиний. Для нас з цього приводу немає значення, в якому віданні перебуває та чи інша культурна, наукова чи учбова установа - чи в наркомосі, чи в наркомземі, чи у ВРНГ. В якому б віданні не знаходилися б ці установи на Україні, однаковісінько вони є частиною українського культурного процесу... Тут можуть бути русотяпські тенденції. Тоді мене запевнили (хто? де? — В. Ч.), що нічого подібного не буде, що йдеться виключно про залежність і зв'язь із промисловістю. Але, товариші, здається, що настороженість моя не була безпідставна".[70])

І він далі розповідав, що комісія НК РСІ СРСР на чолі з Азатяном зажадала дезукраїнізувати Сталінський гірничий інститут, приналежний до системи ВРНГ.

Отже, виходило, що республіканський нарком повинен боротись із всесоюзним комісаріятом! Ясно, по чиїм боці була тут сила. І даремнісінько він, Скрипник, у такій ситуації апелював до "Ленінової національної політики" та кожного разу підкреслював, що та українська культура, що її мають на Україні творити — це соціялістична пролетарська

(Далі на стор. 22-ій)

Євгенія БІР

Втомили мандри по безкраю.
Присісти б на м'якій межі...
Ячмінь посвистує зухвало
У вуса, полем ідучи...

А що за купіль — сонця хвилі!
Сміються дзвінко колоски.
На пантомімах щось василькам
Кивають маківки рясні.

Яке неміряне роздолля
Розкраяв обрій золотий!
За волю вітру польового
Схрестились променів мечі.

Он — чуєш? — пісня срібноуста
Летить у вітра на плечі!
Ячмінь посвистує у вуса,
Зухвало полем ідучи.

Сучасна поезія в Україні

Максим РИЛЬСЬКИЙ

ЧЕРЕМШИНА ПІСЛЯ ДОЩУ

Було, було... Було і відкотилось,
Мов колесо, в туманну глибину, —
Та мить таку я пережив одну,
Одно таке у пам'яті відбилось.

Дорога. Ранок. Тиша. Довгий яр,
Весь білою черемхою залитий.
Гроза минула, і пахучі квіти
Усі в краплинах. Ллється з-поза хмар

Проміння тепле і голубувате.
Біля криниці коні напувать
Спинились ми. Краплинами блищать
Вологі очі підлітка-дівчати.

І невидимі в пущах солов'ї
Жагу солодку в звуки виливають, —
Здавалося, що то самі гаї
Назустріч сонцю ранньому співають.

По кладці молодиця перейшла,
Похитуючи відрами дзвінкими.
Здалося — щастя розцвітає зриме
На ковороті світлого села.

Все тоне у безумній черемшині,
Все пахне молодістю і життям...
Чому звеліти власним почуттям —
"Лишіться!" — не дозволено людині?

Отак би в серці смертнім закріпить
Безсмертну силу й молоду жадобу,
Щоб зосталися як живі до гробу
Метелиця орошених суцвіть,

І солов'ї, й дівчата, і молодиця,
І тихе ржання коней, і весна,
І все, що в сні скороминущім сниться
І ніби сон — навік, навік мина!

28. 7. 1956. Рига.

Андрій МАЛИШКО

ВЕЧОРИ НАД ПОЛЕМ...

Вечори над полем,
вечори імлисті,
На лугах калина
мріє весен двісті.

Де громи греміли
смертю огняною,
Зливи прошуміли
сивою стіною.

Ми з дитинства знаємо
ті громи і тучі,
Як з калини різали
сопілки співучі.

Вітряне дитинство
зникло за горами,
Ми ж були гіллячками,
стали яворами!

Може, хто й не згадує
весняную пору,
Може, хто засліпнув
і не має зору?

Стріну ж я калину,
небо те безкрає —
Цілий день сопілка
в серці мені грає.

Ол. ДАМАСКИН

НЕ КРИЮСЬ...

Не криюсь: часом
хочеться забути
Тривожні дні
і відгук громовиць, —
Тоді б мені
в пахуче лоно рути,
В тепло землі
упасти горілиць.
Це все було:
далекий млин, лелека,
Вітрів дитячих
міти і казки...
Та то лиш мить!
Вона така далека,
А гін життя
так боляче близький.
Ні! Хай гримить!
Не двічі і не тричі!
Хай нам іти
під смертоносний град,
Коли людині
гляне смерть у вічі,
Тоді життя
прекрасніше стократ!

Тамара КОЛОМИЄЦЬ

ЖАРТІВЛИВА

Вже таке мені, дівчата,
На роду написано.
Ваші хлопці всі чубаті,
А в мойого — лисина.

А й мені, як вам, щоночі
Кучеряві снилися.
І куди дивились очі:
В лисого влюбилася.

Кляті хлопці — пустосміхи
(Прямо хоч повіситься!)
Кажуть: "Лисина на втіху,
Бо ясніша місяця".

І глузує навіть мати:
"Є на що дивитися.
Треба хмелем засівати —
Може буде витися".

Іван РОЗГІН

ПАВЛО ТУТКІВСЬКИЙ

1858 — 1930

У цьому нарисі буде мова про одного з найвизначніших українських вчених, академіка Павла Тутківського, що за своє життя зробив для України більше, як цілі покоління до нього. Його можна порівняти хіба з М. Максимовичем, бо обидва вони створили кілька наук, лише з різних ділянок.

Народився П. Тутківський 1 березня 1858 року, в м. Липовець на Київщині. Початкову освіту здобув у рідному містечку, а середню в Житомирі. У 1876 році вступив до Київського університету, на природничий відділ фізико-математичного факультету. За участь у студентських революційних організаціях і студентських заколотах в 1878 році був виключений з університету, але згодом знову прийнятий і не без дальших перешкод в 1882 році закінчив його з блискучим успіхом. Ще студентом, у 1881 році, видрукував самостійну наукову працю, на тему: "До питання про співвідношення чисел елементів обмежених кристалічних форм".

Після закінчення університету, П. Тутківського, за його видатні успіхи в навчанню, залишили при університеті на стипендії, для готування до професорської діяльности з геології. Цікаво й тут пригадати, що завдяки низці обставин, а головне за участь в українському національно-революційному русі затвердили його стипендіятом аж на другий рік, і то лише завдяки "протекції і на домагання університетських кіл".

Одначе шлях П. Тутківського до професорської катедри не був легкий і короткий. Поки його обрали професором, він від 1884 по 1895 рік служив консерватором мінералогічного та геологічного кабінету Київського університету, а тому, що був обтяжений родиною, він мусів у роках 1896-1904 учителювати в середніх школах Києва, де викладав природознавство, географію та фізику, а від 1904 по 1913 рік він був інспектором, а згодом директором народних шкіл Волині. У ці роки П. Тутківський виконав найважливіші свої наукові праці, сформулював усі свої наукові теорії, що в майбутньому лягли в основу його наукових схем, про що мова буде пізніше.

Виконуючи обов'язки середньошкільного учителя та адміністратора, П. Тутківський, крім надзвичайно цікавих і важливих наукових праць, виготовив свою знамениту докторську дисертацію на тему "Копалини пустелі північної півкулі" і в 1911 році був допущений до захисту цієї дисертації в Московському університеті, при цьому був звільнений від обов'язку спочатку захищати працю на магістерський ступінь, тобто, Московський університет прийняв докторську дисертацію, поминаючи магістерську, з огляду на "цінність праці і наявність великих заслуг перед наукою". П. Тутківський у своїй дисертаційній праці, як і в інших перед тим опублікованих, відкрив зовсім нові обрії в геології і сумежних науках, тому на самий диспут (тобто прилюдний захист) з'їхалося багато геологів із всієї Росії. Захист відбувся блискуче, хоч і були численні противники автора. Фізико-математичний факультет Московського університету признав Тутківському вчену ступінь доктора фізичної географії, а Казанський університет, у цьому ж році, надав йому другий вчений ступінь — доктора з мінералогії та з геогнозії "гоноріс кауза".

Лише після такого тріюмфу П. Тутківського, тобто після офіційного ствердження чужими університетами наукової вартости праць українського вченого, Київський університет у 1913 році обрав його приватдоцентом, тобто доручили читати доцентський курс фізичної географії, а в 1914 році обрали професором на катедру фізичної географії.

Отже, шлях П. Тутківського до університетської катедри був дуже тяжкий і довгий. З того українська наука скористала, бо, працюючи в різних місцевостях України, а переважно на Волині, П. Тутківський зібрав величезний матеріял, виконав надзвичайно важливі наукові праці, написав низку просто таки невмирущих наукових і науково-популярних та белетристичних праць, і сформулював кілька своїх гіпотез і теорій, а все це поставило його в пантеон творців української науки.

У 1917 році, у період творення української держави, П. Тутківський зробив не лише для науки, а й для уряду Української Центральної Ради, а пізніше УНР, велику прислугу. Він не лише перший почав читати курс своїх дисциплін в Університеті Св. Володимира українською мовою, але безпосередньо брав учать у різноманітних законодатних і адміністративних міроприємствах уряду молодої української держави.

Розробив "Природне районування України", зформулював проблему "Корисних копалин України", розробив проблему "Водного господарства України" і "Лікувальних джерел", вивчив "Кристалічний масив України", висунув і обгрунтував теорію "Еолового походження лесу", визначив "Льодовикові ланшафти на Україні" тощо.

Можна сказати, що він створив українську геологію як цілу науку, від найвищої наукової установи, яким був Український науково-дослідний геологічний Інститут Української Академії Наук, Національного геологічного музею України при УАН, кінчаючи об'єднанням українських геологів та вихованням школи українських геологів. З його школи, власне, з інституту аспірантури при геологічному Інституті, вийшла плеяда молодих вчених геологів, у тому числі і проф. д-р Ганна Закревська, напевно перша, а може і єдина в світі жінка — доктор-геолог і славнозвісна вчена.

Академік П. Тутківський все своє життя працював в Україні і для України. "Я ніколи ні одного дня не віддав чужому народові" — любив говорити він своїм співробітникам. Оповідав він і про різні драматичні епізоди з свого життя — служіння українському народові. Багато дечого з того подано в його творах.

Українські вчені, — його співробітники, колеги по праці, — не раз ставили питання перед президією УАН і Головним Управлінням Науки Народно-

Громадянство — найбільша честь, яку Канада може зробити тим, що родилися поза її межами.

Довідка про громадянство є доказом того, що, згідно з канадійськими законами, її власник розуміє обов'язки і привілеї, зв'язані з громадянством.

Громадянство приносить з собою велике задоволення: людина відчуває, що вона кудись належить, а не є гостем у чужому домі.

Разом з іншими канадцями, новий громадянин може приймати активну участь у житті країни.

Ставши громадянином, ви стаєте рівним між рівними. Громадянин Канади має повний захист свого уряду, коли він подорожує за кордоном.

Він може виставляти свою кандидатуру до державних органів і займати державну посаду.

Він може голосувати під час виборів та користатися всіма правами громадянина.

Якщо ви ще не виповнили анкети на канадське громадянство, вас щиро просять зробити це тепер, — якщо вам 21 рік або більше і якщо ви прожили в Канаді не менше чотирьох років і дев'яти місяців з того часу, як ви прибули сюди як імміґрант.

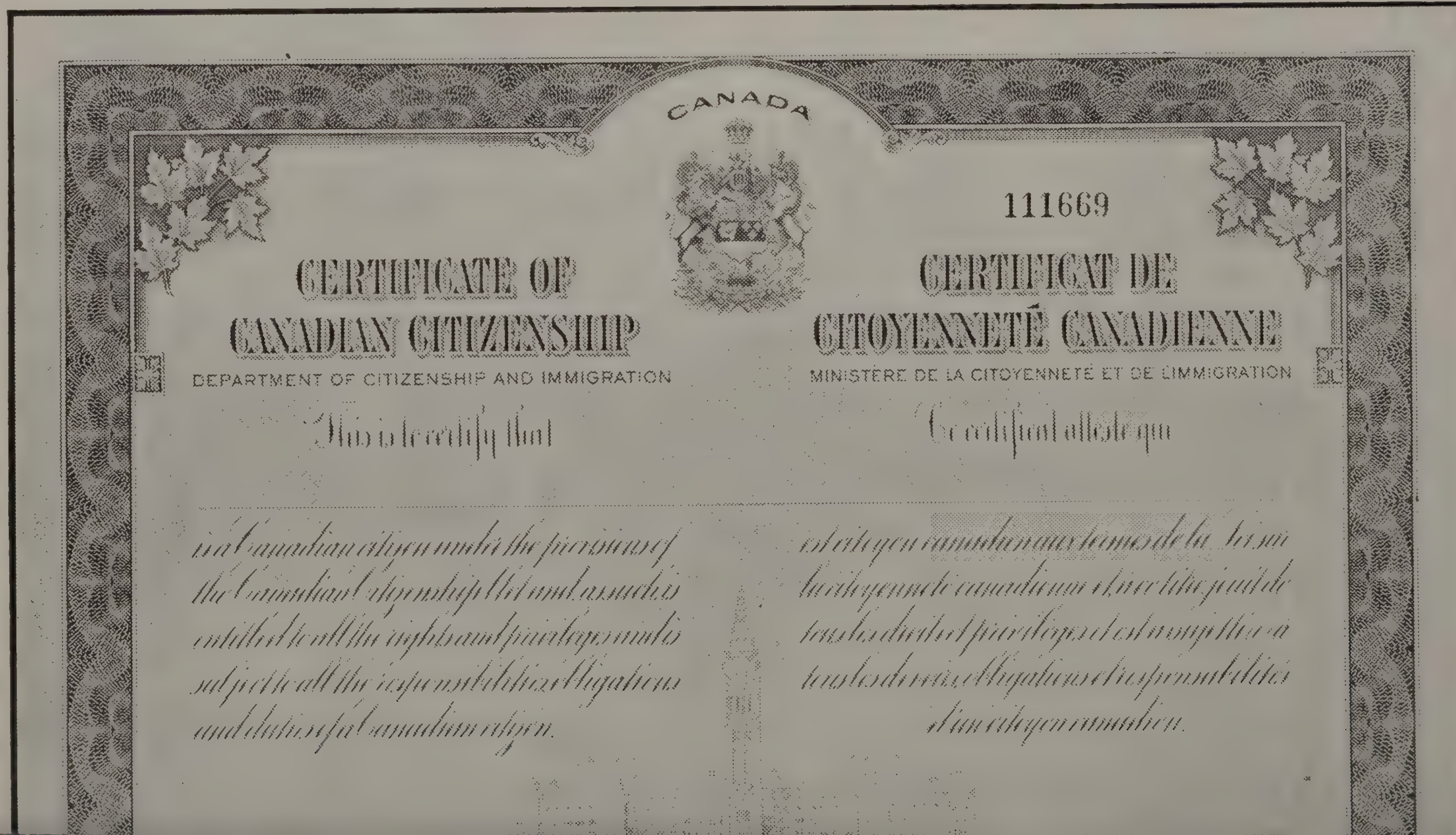
Анкети можна одержати у секретаря найближчого суду, або від Реєстратора Канадського Громадянства в Оттаві.

МІНІСТЕРСТВО ГРОМАДЯНСТВА ТА ІММІҐРАЦІЇ

Міністр Дж. У. Піккерсґілл

Заступник Міністра
Ляваль Форт'є
Королівський радник

Що значить бути громадянином Канади

CANADA

111669

CERTIFICATE OF CANADIAN CITIZENSHIP

DEPARTMENT OF CITIZENSHIP AND IMMIGRATION

This is to certify that

is a Canadian citizen under the provisions of the Canadian Citizenship Act and as such is entitled to all the rights and privileges and is subject to all the responsibilities, obligations and duties of a Canadian citizen.

CERTIFICAT DE CITOYENNETÉ CANADIENNE

MINISTÈRE DE LA CITOYENNETÉ ET DE L'IMMIGRATION

Ce certificat atteste que

est citoyen canadien aux termes de la Loi sur la citoyenneté canadienne et, à ce titre, jouit de tous les droits et privilèges et est assujetti à tous les devoirs, obligations et responsabilités d'un citoyen canadien.

го Комісаріяту Освіти, про відзначення наукової праці П. Тутківського, а зокрема про святкування його 70-річного ювілею. Довго та справа тяглася, бо П. Тутківський мав славу "націоналіста", аж нарешті в 1928 році влада дала згоду, і був створений Ювілейний Комітет, головою якого був обраний проф. М. Грушевський, а секретарем проф. Ганна Закревська, тоді молода докторантка, учениця ювілята.

Українське суспільство і науковий світ гідно вшанували цю подію, тобто, відзначили 70 річний ювілей цього велетня науки і праці. Ювілей був справді святом української науки всього українського народу. Саме ювілейне засідання Комітету і гостей відбулося у Колонній залі Палацу Праці, на Великій Володимирівській вулиці 25. У залі було приявних понад 2,000 осіб вчених, студентів, учнів середніх шкіл, що прийшли віддати належну пошану свому колезі, учителеві чи просто як українському науковцеві. Серед присутніх було багато приїжджих з різних областей України і Росії. Було отримано багато привітальних телеграм, листів, грамот не лише з різних частин СРСР, а й з багатьох країн світу, і не лише з европейських центрів науки та Північної Америки, але і з Південної Америки, Австралії, Нової Зеляндії тощо.

Виданий двотомовий ювілейний збірник, присвячений академікові П. Тутківському, є невмирущим пам'ятником йому. Між іншим, в Америці ці збірники є в державних бібліотеках, можливо, що вони є і в Канаді. Не дивлячись на те, що збірники були до певної міри "обкраяні", бо в умовах окупаційного режиму для друкованого слова, та ще призначеного для звеличування видатного творця української науки, існує гостра цензура, проте у збірниках є майже весь фактичний матеріял (список наукових праць П. Тутківського, докладна біографія та окремі біологічні праці, присвячені ювілятові). Для історика природознавства України збірники становлять багатюще джерело, а взагалі являють велику наукову вартість. Усіх, хто б хотів докладніше вивчати життя та наукові праці П. Тутківського, ми відсилаємо до цих збірників. Тут обмежуємося лише окремими фрагментами на цю тему.

Ще треба згадати, що П. Тутківський був одним з основоположників Української Академії Наук, її першим академіком, головою Фізико-математичного Відділу, ініціятором, організатором і першим директором Національного геологічного Музею України. У 1928 році також і Білоруська Академія Наук обрала його своїм дійсним членом. Так само він був дійсним членом НТШ у Львові, членом Наукового Товариства в Києві та всіх інших наукових товариств і організацій, що існували до і після революції 1917 року.

Помер П. Тутківський в 1930 році в Києві, на Пушкінській вулиці, у своїй родині, від пістряка. Хворого відвідували українські вчені, особливо побивався над смертельно хворим проф. М. Грушевський. Тіло покійного було перенесене до Конференц-залі Академії Наук, де йому віддавали останню пошану науковці, студенти, учні і взагалі населення всього Києва. Похований академік Павло Тутківський на Байковому кладовищі, цьому пантеоні українських діячів, бо до нього і після нього там спочили всі ті, кого доля помилувала і не судила загинути в підвалах НКВД, або на каторзі, як це сталося пізніше з численними його співробітниками та учениками.

Цікаво зазначити, що від пістряка померли також дружина П. Тутківського, і дві дочки. Старша дочка, Ольга, що допомагала батькові, секретарювала у нього, склала бібліографічний показник його праць та виконувала різну технічну працю, особливо при оформленні та друкуванні наукових і науково-популярних праць.

Молодший син, студент Олександер, помер від скарлятини, невдовзі після смерти батька. Залишилися живими: син Сергій і наймолодша дочка Ірина. Один з синів, Павло Тутківський, емігрував на початку революції закордон.

Стільки про життьовий шлях академіка Павла Тутківського. Звичайно, що в цих словах ми не передали й маленької часточки того, що справді являло собою життя Павла Тутківського, бо події з життя передаються на письмі сухими словами, реченнями, а насправді, всякі події складаються з переживань часто не одної дійової особи, а цілої родини, більшої групи людей, ба, навіть цілої професійної групи, тому, для того, щоб подати все на папері, треба писати цілі повісті, новелі, взагалі застосовувати вищі мистецькі форми писання. Ми ж користаємося звичайним способом нарису, тому передаємо лише перелік історичних подій, що мають вагу для українського природознавства, для української науки.

Щоб мати повну уяву про Павла Тутківського як вченого, треба окремо розглянути його наукову чинність, так само зупинитися на окремих подіях і етапах його наукової праці, бо фактично в цьому була суть життя його. Для науки він жив, і все, що після нього зосталося, — то і є його скарби, залишені для нас, його наступників, і для майбутніх його і наших нащадків.

Наукова діяльність П. Тутківського

Найперше, відзначаємо, що академік П. Тутківський був високої і широкої ерудиції українським вченим, бо він, як і його попередники та сучасники, працював у найрізноманітніших ділянках науки. Досить перерахувати, тобто подати лише назви тих ділянок науки, у яких працював П. Тутківський. А саме: мінералогія, петрографія, геохемія, палеонтологія, описова та регіональна геологія, динамічна геологія, четвертинні поклади і питання четвертинного періоду взагалі, геоморфологія, фізична географія, гідрогеологія, корисні копалини, геологічна фотографія та фотограмометрія, природне районування, геологічна та географічна бібліографія, українська геологічна та географічна термінологія і т. д. Як бачимо, вся зацікавленість П. Тутківського, хоч яка вона не була широка, а все таки обмежувалася простором української землі, її минулим, еволюцією, теперішнім і майбутнім станом і найширшими узагальненнями.

Ще яскравіше виступатиме ідея української землі, у творчості П. Тутківського, якщо ми розглянемо наслідки праць його з окремих ділянок вище поданих галузей української науки.

У ділянці петрографії Павло Тутківський перший описав мікроскопічний склад ґрунту Київщини. Виявив оптичні аномалії у польових скалинцях та кварцях, а також наявність у цій породі мікрокаоліну і рогової світні. Також уперше в 1884 році, мікроскопічно дослідив і виявив пісковики на Київщині, у них знайшов спікулі губок, опал тощо.

У ділянці палеонтології, він знайшов зовсім нові шляхи до з'ясування деяких таємниць геологічної будови території України та сумежних країв, розробивши і застосувавши метод мікропалеонтологічного дослідження. Україна на великих просторах має пухкі піскуваті та глинясті породи, що в них часто зовсім бракує макроскопічних скам'янілостей. Рівнинний великою мірою рельєф не сприяє постанню великих природних відслонень, і щоб з'ясувати підземну будову на більших глибинах, треба застосувати свердлування. Одначе, ця метода мало надається, бо не сприяє збереженню макроскопічних скам'янілостей і не дає достатнього матеріялу до палеонтологічних висновків.

Значні частини геологічних нашарувань, цілих великих теренів України вважалися "німими". Такі властивості геологічної будови України наштовхнули П. Тутківського удатися до дослідження копальної мікрофавни. Спочатку, у роках 1884-1895, він зібрав чимало закордонної літератури з цього питання, і узагальнив усе, що було досі зроблено. Після того цілком самостійно опрацював методику дослідів у такій галузі науки, що нею досі ніхто не цікавився. Вперто працюючи у зовсім не розробленій галузі науки, він виявив геологічний вік та власній галузі науки, виявив геологічний вік і властивості покладів на Волині, Дніпропетрівщині та Таврії. Цим П. Тутківський не лише збагатив українську геологію новими даними про будову величезної території України, а найголовніше — показав шлях до вивчення геологічних покладів на землі взагалі. Він видрукував з цієї ділянки 23 оригінальних праці в різних журналах як "Київська старина", але найбільше у збірниках Київського товариства дослідників природи (Киевского общества Естествоиспытателей). За одну із його праць, а саме "Библиографический указатель литературы по ископаемым и ныне живущим животных фераминифера, за 1889-1898 годы", що видрукувана у збірнику згаданого товариства, том XVI, в. 1, стор. 137-240, за 1899 рік, товариство одержало відзначення від Лондонського національного музею.

У ділянці гідрогеології П. Тутківський зробив також дуже багато, опублікував 21 оригінальну працю. У них він подав загальний стан підземних вод України і висвітлив окремі питання з фактів та явищ, з роботою підземних вод пов'язаних.

Особливий інтерес для теорії і практики в галузі гідрогеології має карст Волині, що його відкрив та описав у праці "Карстові явища та самобутні артезіянські джерела на Волині" П. Тутківський.

Не менш важливою і цікавою є його праця про дослідження підземних вод у Києві. Об'єднавши у певну систему факти, здобуті при збудуванні свердловинних колодязів у різних місцевостях України: у Перещепині на Полтавщині, у м. Брянську та в Києві, а також порівнявши склад юрських покладів з інших свердловин та відслонення хутора Михайлівського на Чернигівщині і з району канівських дисклокацій, — П. Тутківський створив підстави гідрогеології Києва, Полтави та Чернігова. Він висунув твердження, що з водомісних пісків (девону), що знаходяться під юрськими глинами у багатьох пунктах Києва, вода буде виливатися із свердловин, а на Подолі навіть битиме водограєм.

Дуже жваву дискусію і заперечення викликала ця праця П. Тутківського, але згодом, не лише перемогла сама ідея, але навіть врешті здійснено її, і Київ уже багато років користається водою з артезіянських колодязів, побудованих за пляном П. Тутківського. Від того часу у Києві припинилися епідемії тифу, холери, дезентерії, що перед тим джерелом їх була малопридатна до пиття Дніпрова вода.

До цієї групи праць можна віднести й інші, як наприклад, про озеро Світязь, про лікувальні джерела в Україні тощо.

З ділянки вивчення корисних копалин в Україні П. Тутківський написав 11 наукових праць. У них він описав: коаліни з Полошок на Чернігівщині, берил на Київщині, анамезит на Волині, мармур, бурштин, торфи у різних місцевостях України, червоні та рожеві овруцькі пісковики та тісно з ними пов'язані рожеві лупаки (тепер їх визначено як пірофілітові). Особливо важливі його праці про будівельні матеріяли Київщини, будівельні каміння Луцька на Волині.

З ділянки регіональної геології П. Тутківський написав 33 наукові праці, у них подано наслідки його польових досліджень, що стосуються до різних покладів на великих просторах України, переважно на Волині, Поліссі, Київщині. Він установив північно-західну і північно-східню межі виходів української кристалічної смуги, численні нові відслонення третичних пісковиків, мергелів, крейди, кристалічних лупаків та мармурів і різних інтрузивних та ефузивних порід. Докладно описав кряжі Овруцького пісковика (динасова сировина), відкривши кілька нових кряжів цієї цікавої породи; подав докладний геологічний опис на підставі власних досліджень траси Києво-Ковельської залізниці тощо, тощо.

У цій групі праць ще можна згадати його надзвичайно важливу працю "Природне районування України". П. Тутківський перший, здається, виділив Україну з "Півдня Росії" та інших "новотворів" єдинонеділимства і створив не лише своєрідну українську геологічну систему, винайшов величезні природні багатства України, (підземні і надземні), але навіть визначив і обгрунтував природні райони України.

З ділянок четвертинного періоду і четвертинних покладів П. Тутківський написав і видрукував 37 наукових праць. Усі вони одна від другої важливіші, і надзвичайно ясно в них сформульовані провідні концепції автора.

"Під подихом його творчого генія, — каже академік Ю. Резніченко, — прокинулися і заговорили, до того часу "німі" для науки, пущі і нетри поліських лісів, пісків та болот". Особливо багато зробив П. Тутківський для вивчення четвертинних покладів на північній Волині. Він зібрав багато фактів для вивчення четвертинних покладів взагалі: передльодовикових, льодовикових, польодовикових, лесу тощо.

Він влучно пояснив походження, характер та обставини цих витворів, подав цілком нове освітлення багатьом явищам геологічної четвертинної доби, та різні особливості колишньої льодовикової поволоки, як, наприклад, грубість, рельєф тощо. Пояснив їх у зв'язку з геологічною історією. П. Тутківський ствердив, що на Волині є два типи основних морен: Київський, з переважно північних наметів, та Овруцький, з великою кількістю кремінних наметів. Описав кінцеві морени, ози, друмліновий краєвид, та з'ясував його походження. Установив наявність великого безнаметового краю, що тягнеться між меридіянами м. Володимира-Луцького та м. Лугини Овруцького повіту далеко за північ і відповідає аналогічному краєві "Дріфтлесс ареа" у штаті Вісконсин у США, що його описали Чемберлен і Салісбют. П. Тутківський з'ясував особливості цього своєрідного у межах зледеніння краю і висловив свої думки про причини виникнення цього явища.

П. Тутківський розробив теорію еолового походження лесу, цієї найкращої копалини в Україні, що на ній утворився відомий усьому світові родючий український чорнозем.

"З хаосу льодів і каменів виникли квітчасті степи й лани, з крижаного царства смерти — народилося нове могутнє життя", так закінчив пояснювати свою теорію походження лесу П. Тутківський.

Багато присвятив уваги для вивчення інших польодовикових витворів, а саме — давнім барханам і дюнам, гранчастим наметням, свідкам пустель, пустельному засмаленню тощо. Він уперше звернув на них увагу і з'ясував їх таємниче значення та ролю в динамічній геології України за четвертинної доби.

Надзвичайно цікаві "Краєвиди України" П. Тутківського, де глибоко-наукові факти прибрані у високо-мистецьку літературну форму. Так само, як і його, уже згадувані, "Природне районування України" та "Природні багатства України". У цих працях він досяг вершин людського знання і уміння, освітлювати геологічні явища в гармонійному сполученні з іншими галузями людського знання і людської чинности: творчість природи — з творчістю людською, природні багатства України — з досягненням сучасної культури: українською індустрією, сільським господарством.

Про ерудицію нашого вченого свідчать ще й інші факти, не лише наукові праці. Він, наприклад, зладив докладні показники літератури з геології, фізичної географії, громадської медицини, гігієни та санітарії, бальнеології, курортології, народньої медицини, мапознавства, сільського господарства, гідрології, а особливо підземних вод України. Крім того, він зібрав кілька десятків тисяч бібліографічних карток з різних ділянок природознавства України та природознавчої термінології. Окремою книжкою вийшли друком "Матеріяли до української термінології з мінералогії та геології". Написав П. Тутківський також низку белетристичних, публіцистичних і навіть поетичних творів. Усього написав і видрукував П. Тутківський 1158 популярних статтей і рефератів, 178 наукових праць, 81 гасло до енциклопедії "Брокгауза і Єфрона", 129 наукових повідомлень і заміток у газеті "Київське слово", 247 в журналах "Наука і життя", "Київська Старина", і численних після революції.

Такий підсумок життя і праці П. Тутківського, справжнього генія українського народу, лише на ниві вивчення української природи. Звичайно, що не можна в короткому нарисі подати змісту життя і праці такого велетня, яким був П. Тутківський. Можна це зробити, видрукувавши, або хоч би переказавши деякі науково-популярні його праці, що ми згодом і зробимо на сторінках нашого журналу, а покищо обмежимося цим, що було в наших можливостях.

Ще треба згадати про одну справу, пов'язану з діяльністю П. Тутківського. Для всестороннього вивчення України, йому треба було багато працівників, тому він почав уперто стягати українських геологів, що досі працювали поза Україною. Серед них найвизначніші були академік Микола Світальський, родом з Чернігівщини, і проф. Микола Безбородько з Прилук.

Академік М. Світальський був керівником Інституту Геології і віцепрезидентом УАН. Він визначився як великий вчений і організатор. Вищу освіту він здобув у Ленінградській Гірничій Академії, працював довгий час на провідних становищах у Ленінграді. Після переїзду в Україну, він широко

розгорнув працю геологічного Інституту УАН, надавши його тематиці актуальний зміст.

Проф. М. Безбородько мав західньоевропейську освіту (закінчив Фрейберзьку Гірничу Академію в Німеччині). Усе своє життя присвятив вивченню української кристалічної смуги та вихованню молодих українських кадрів. У 1938 році і академік М. Світальський, і проф. М. Безбородько, разом із своїми співробітниками, навіть аспірантами, були заарештовані і вислані на каторгу, до таборів смерти. Найважливішим обвинуваченням у них було: співпраця з П. Тутківським.

На закінчення ми вважаємо своїм обов'язком подати коротко про те, що зробили офіційно окупанти із спадщиною П. Тутківського.

У 1934 році була організована в Академії "публічна проробка" П. Тутківського, тобто, фактичний над ним суд уже після смерти і над його найближчими співробітниками: академіком В. Резніченком, інженерами-геологами Ф. Полянським, П. Василенком, Луценком та іншими. Перед тим були підібрані "спеціяльні свідки", що мали свідчити про "націоналістичну роботу" П. Тутківського і В. Резніченка. Таких свідків викликали і намовляли, як треба виступати та що говорити. Звичайно, мало знайшлося таких "свідків", але хіба для окупаційного режиму треба багато? Навіть, якби не знайшлося жодного, то все одно П. Тутківського і його школу та послідовників засудили б. Словом, комедія "проробки" відбулася, усю довголітню працю П. Тутківського засуджено як "шкідливу", усі його співробітники — поплатилися хто життям, хто довговічною каторгою. Що не було винищено в 1934 р., винищено у роках 1937-1939.

Переслідував П. Тутківського царський уряд, переслідували більшовики. І то не лише за життя, а навіть після смерти. Поки наш народ матиме можливість гідно вшанувати П. Тутківського, ми мусимо хоч пам'ятати про нього, з великою пошаною зберігати наукові скарби, які він залишив для нас, та передати їх новим поколінням, творцям української духовости.

Колись Т. Шевченко сказав: "Не вмирає душа наша, не вмирає воля". Перефразовуючи ці слова можна сказати: не вмирає наша геологічна наука, бо живе творчий дух українського народу, наші вчені, і існує українська земля, що цієї науки потребує. Смерть П. Тутківського, а особливо його учнів, родить нові покоління геологів, що піднімуть українську геологію на ще вищий рівень. І не далекий той час, коли українські геологи знову засядуть поруч своїх колеґ, на світових геологічних конгресах, як то було за часів діяльности П. Тутківського.

Максім ТАНК

ДРУГОВІ

Коли війнуть вітри на пущу —
Вона шумить.
Коли під блискавкою хмара —
Вона гримить.
Коли стальну струну пробудять —
Вона дзвенить.
Земля ж, яку ломами рили,
Коли копали схов-могилу, —
Мовчить.

Миритися з німим мовчанням
Земної мли
І після бою, в час розстання,
Ми не могли,
Бо вірний друг, кого ховали
На полі тут,
Любив пісні, дзвенючі далі,
Людей, що проти смерти стали...
І тричі ми йому послали
Салют.

1953.

**

На міцнім п'єдесталі з граніту
Серед парку я зрю Афродіту.
Той, хто з білого мармуру вивів
Ніжний стан і уста пречудові,
Мабуть сам любувався, щасливий,
І складав їй сонети з любови.
Їй віддав увесь жар свого серця, —
І стоїть вона, дихає наче.
Навіть сніг, що завією в'ється,
Тане, впавши на груди гарячі.

1954.

З білоруської — **Яр Славутич**

Павло СТЕП

ПРИЄМНА ЗУСТРІЧ

У даному разі мова йде про старшого сина нещодавно (15. XI. 1952 р.) померлого основоположника українського національного стилю в теперішній архітектурі і графіці, автора всім відомого проєкту Будинку Полтавського Земства, найвидатнішого мистця-монументаліста, жанриста, пейзажиста і графіка Василя Григоровича Кричевського — Миколу Васильовича, теж видатного маляра, який у грудні минулого року, їдучи до Америки, завітав був до Торонта і з допомогою М. Колянківського виставив кількадесят своїх картин. Це були переважно акварелі Венеції й Парижу. Було й кілька італійських і французьких своєрідних краєвидів.

Кожному, хто оглядав картини Миколи Кричевського, впало в око насамперед те, з якою великою вмілістю і любов'ю змальовує мистець-українець південне італійське небо й воду тихих венеційських лягун із традиційними ґондолями, а також воду Сени з імпозантними мостами та барроковими й ренесансовими будівлями, розташованими на її берегах. Микола Кричевський цілком своєрідний мариніст, відмінний від Айвазовського й інших, відомих нам мариністів. Замість бурхливо-грізної водної стихії він дає глядачеві спокійні, теплі, ніжні й ласкаві морські краєвиди. Мало сказати, що вода на його картинах цілком "натуральна". Ні, цього не вистачає, бо вона живе, цвіте, дише і навіть пахне. Так само небо й повітря і все, що ви на них бачите.

На жаль, виставка тривала тільки два дні (14 і 15 грудня) і відвідало її якихось понад сотню глядачів. На виставці продано одним-однісіньку картину. До речі, у приватній розмові мистець із помітним відтінком суму в голосі констатував: "Мені покищо помагають жити й творити чужинці..." А кілька років тому напівжартома висловлювався: "Я хотів би, щоб хоч одну мою картину хтось із свідомих українців принаймні украв..." Трохи веселіші думки висловив, нарешті, на початку цього року в листі до приятелів, написаному з Америки, де живе й працює його молодший брат, так само маляр, Василь Васильович і Василева донька-малярка Катруся: "Крига, нарешті, скресла і рушила... Чи, може, сталось якесь чудо, але мене, здається, починають розуміти наші люди, бо відвідують мене часто вечорами і навіть купили вже аж п'ять моїх картин!"

Трохи інакше ставляться до Миколи Кричевського "чужі люди". Відомо, що кілька його творів купив уже паризький муніципалітет для своєї колекції картин найвидатніших майстрів пензля, з яких вибирають гідні експонати до Люврського палацу-музею, отже, не виключена можливість, що й твори українського маляра зможуть потрапити до скарбниці світового мистецтва так званих "Безсмертних". Але згідно з французькими законами, це стається з мистецькими шедеврами тільки через п'ятдесят років після того, як їхні автори вмирають.

Крім того, з короткого паризького каталогу видно, ща картини Миколи Кричевського зберігаються в дев'ятдесяти двох приватних колекціях тільки Нью-Йорку, Вашінгтону, Чікаго та інших великих міст Нового Світу. Багато є його картин і в колекціях Парижу, Версалю, Риму, Венеції, Міляну, Лозанни, Брюселю, Праги, Варшави, Львова та інших міст Европи, у яких він у свій час їх виставляв. З канадійських колекціонерів пишаються картинами М. Кричевського тільки М. Колянківський у Торонті та п. Леві в Гамільтоні, колекція якого оцінена приблизно в один мільйон долярів. Слід відзначити, що п. Леві вибрав дві картини Миколи Кричевського з поміж кількох тисяч картин найкращих паризьких малярів і тримає їх поруч картин майстрів світової слави на одному з перших місць своєї великої колекції. Характерно, що картини нашого майстра насамперед купують найкращі знавці мистецтва і люди з добрим комерційним нюхом.. Констатуємо, що в реєстрі прізвищ згаданих колекцій не дуже рясніють прізвища українські. Причина цьому, мабуть, тільки матеріяльного порядку, а не якогось іншого.

Твори Миколи Кричевського на всіх згаданих виставках здобували собі заслужене визнання і прихильність. Недарма ж, починаючи від 1932 року

в світовій пресі щораз частіше з'являються теплі відгуки про його творчість, щораз більше критики звертають увагу на його глибоке відчуття краси і на досконале опанування техніки й кольорів. Щоб ствердити вищесказане, наведемо кілька уривків із критичних статтей різних авторів, що були вміщені в фахових мистецьких журналах "L'Art vivant", "La Vie", "Panorama", "Arts", "Pictures of exhibit" та інші за 1932-1955 роки:

"У ґалерії Зак Кричевський виставив великі пейзажі, залиті яскравим світлом, що запалюють творчою радістю".

"Пейзажі Кричевського подобаються, не зважаючи на трохи порваний рисунок; це свіже, молоде й привабне".

„Ось ще один раз підкреслена особистість цього дуже талановитого мистця, еволюцію якого ми мали змогу спостерігати протягом останніх років і його поступ у напрямі спрощення і конструкції. Вийшовши з концепції в основному декоративної, трохи легкої, Микола Кричевський, не зрікаючись чару простоти й гармонії, поминув небезпеку легкости, щоб дати нам твори, які ведуть куди вище і далі".

"Акварелі Венеції й акварелі Парижу. Кричевський зберігає свою техніку й свою поезію в тих і інших, не вносячи багато різниці, бо й справді обидва міста дуже подібні одне до одного".

"Кричевський, маляр поезії, зберігає ту автохтонну тужливість, яка ніби видовжує його акварелі, надаючи їм якоїсь містерности. Але використовуючи ці містерійні вартості, він надає своїм пейзажам прозорости, стриманости, а разом і ясности, що їх не часто зустрічаємо в теперішніх мистців: чи не в цьому саме Кричевський найкраще підхопив особливість Франції? Франція Вато й Коро відбилася на душі далекої України і Кричевський зумів зберегти всю слов'янську містерію в рамках французького сприймання".

М. Ю. Кричевський. Венеція.

"Кричевський, український мистець, давно відомий у Парижі своїми пейзажами Сени, виставив тепер у ґалерії Зак кілька широких акварель Венеції, — міста, яке йому відоме так само, як і Париж... Кожна акварель вирізняється тільки їй питомою красою, вишуканим і ніжно-гармонійними кольорами. Для багатьох малярів Венеція являє собою небезпечну тему, але не для Кричевського".

Через надмірну, успадковану від батька і взагалі притаманну всьому родові Кричевських скромність, ми маємо дуже скупі дані про життєвий шлях Миколи Кричевського. Знаємо тільки, що він народився 24. XI. 1898 року в Харкові і там же спершу вчився. Пізніше, переїхавши разом з батьком і всією родиною до Києва, працював деякий час у театральній трупі Миколи Карповича Садовського. Логічно мислячи, можна припускати, що він водночас вчився малярства в організованій по революції Українській Академії Мистецтв, а згодом у Художньому Інституті під керівництвом батька і рідного дядька Федора Григоровича Кричевського — організаторів і професорів Української Академії Мистецтв, яку пізніше перетворено на Художній Інститут.

До речі, кілька слів про Федора Кричевського. Як тепер уже докладно відомо, під час відходу німців він емігрував із України, але, на жаль, застряг у східній Німеччині і там його заарештували росіяни, вивезли до Києва і знищили разом із багатьма іншими українськими інтелігентами "за зраду батьківщини і співпрацю з німцями". Зрада і співпраця виявилася, мабуть, у тому, що, рятуючись від голодової смерти, мистець намалював портрета якогось німецького генерала.

Пізніше Микола Кричевський був у війську Української Народньої Республики, потім на Закарпатті, звідки вивіз цілий альбом чудових деревори-

тів, далі в Празі і, нарешті, осів надовго, може, й назавжди в Парижі, де має власне ательє і виставляє щороку свої твори на всіх паризьких виставках. Веселі парижани цінять і шанують нашого майстра. Вони охоче замовляють йому свої портрети й купують його картини. Працює Микола Кричевський і в книжковій графіці, багатьом відомі його прекрасні ілюстрації до Гоголевого "Тараса Бульби" і до багатьох інших творів з українською тематикою.

Приємно пересвідчитись із наведених прикладів, що твердження деяких відомих фізіологів і психологів про те, що діти видатних батьків не успадковують їхніх талантів (при цьому згадується нащадків Л. Толстого, М. Коцюбинського та ін.) не являють собою якогось абсолютного біологічного закону, а становлять тільки сумний виняток, бож Микола Кричевський цілком успадкував небуденний хист свого батька і дядька і з честю провадить далі їхню працю, гідно репрезентуючи свій край і талановитий народ перед чужинцями. Те саме можна сказати і про його брата Василя та небогу Катрусю.

Нам здається, що мистці-Кричевські заслуговують на те, щоб хтось написав про них докладну монографію.

ЩЕ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-МОВНУ ПОЛІТИКУ БІЛЬШОВИКІВ

(Продовження із стр. 13-ої)

культура". "Нам треба вміло — казав він — об'єднати цілий наш плян реконструкції господарських робіт з проведенням нашого завдання культурного будівництва нашої української соціялістичної пролетарської культури. Хто не розуміє цього, той, очевидячки, не розуміє самих основ Ленінової національної політики.[71])

А боронячи українізацію в РСФСР (в Нижньоволзькому краї), він охоче наводить допис одного "сількора" про те, що "бідняки та батраки на зібраннях мало виступають, бо не знають по-російськи і не понімають, що розказує докладчик", тимчасом як, мовляв, "куркуль добре знає і понімає по-російськи та роз'яснює біднякові по-своєму — по-куркулячому".[72])

Це фактично був голос волаючого в пустелі. бож централізаційні, а разом і русифікаційні заходи Москви були якнайбільше до мислі тій "основній опорі радянської влади в національних республіках", що про неї згадувано в постанові XII з'їзду, тій "більшості" "робітничої кляси" на Україні, що на неї спиралася КП(б)У, а українська культура, навіть "пролетарська й соціялістична", була тій "опорі" і тій "більшості" чужа. **І ця суспільна сила діяла майже автоматично, справді, як потужна й ворожа до національних мов "стихійна" сила.** Вона робила членів партії неросіян, як казав Шумський, пасинками, "змикалася" з т. зв. міщанством, "радслужбовцями" і зводила в практиці "націоналізаційні" заходи республіканських урядових органів нанівець. Сам Скрипник наводить у своїх промовах дуже яскраві факти з цього опору.

Ось перший, хронологічно ранній, бо стався він після постанови XII з'їзду ВКП(б).

"У Харкові відбувалася Всеукраїнська профспілкова конференція, — розповідав М. Скрипник на IV нараді ЦК ВКП(б) 1923 р. — Голова Південного бюра (централізм, відбитий у назві, В. Ч.) профспілок т. Угаров (один з отієї "основної опори"! В. Ч.) прийшов до мене порадитися, з якими вимогами виступити для реалізації резолюції XII з'їзду. Зважаючи на потребу обережности й послідовности, ми визнали за потрібне виставити вимогу, щоб українську мову вивчали по всіх професійних школах, — не те, щоб викладали українською мовою, а щоб вивчали її. Потім я поїхав на Поділыщину, повертаюсь, узнаю, що настрій комуністичної фракції конференції профспілок був такий, що тов. Угаров не зважився поставити цього питання на фракції, бо сподівався на цілковитий провал".[73])

Це дуже красномовний факт. Чи відважився б такий собі Угаров чи інший партійний діяч не поставити на обговорення якоїсь іншої постанови партії? Ніколи! А в цій справі такий явний саботаж був цілком можливий і не був покараний! Та, очевидячки, й сам т. Угаров до цього саботажу був причетний.

Другий факт, уже з пізнішого часу, з українізаційного "наступу" на промислові райони. Його відзначив Скрипник у промові на зборах "культактиву" м. Сталіно 30. V. 1930 р. "Коли тут один із промовців почав говорити по-українськи, то з місця хтось заявив: "Говорите по-русски!" Коли я говорю по-українськи і тов. Карпеко (зав. обл. відділу освіти, В. Ч.), то він припускав (? В. Ч.) це, але щоб хтось у залі та висловлювався по-українськи, то отой громадянин не міг уже цього стерпіти і навіть покинув залю".[74])

Знов таки: чи такі демонстранції, як вихід із залі на знак протесту, в інших справах більшовицької дійсности були можливі? Ніколи! Таж мені відомий факт арешту однієї жінки за... неапльодування! А це ж була демонстранція фактично проти "наркома"!

І коли Скрипник далі в цій промові сказав: "Ні, прийміть нас такими, якими нас історія дала — з нашою диктатурою, з нашою соціялістичною перебудовою країни, з нашою українізацією", то з цих трьох настав, згідно з соціяльними законами мовного "буття", всесоюзний мовний колектив **міг відважитися тільки на неприйняття українізації.**

Згадував Скрипник ще "свистопляску, що зняла одеська дрібна та середня буржуазія... в зв'язку з українізацією одеської опери", говорив, що плян українізації ВИШ-ів, ухвалений НКО ще 1928 р. "натрапив на надзвичайний опір, передусім з боку старої кваліфікованої професури", яка мала "в цьому підтримку навіть серед студенства", відзначав "опір у Донбасі, що ішов переважно від трудової

інтеліґенції", а також "інерцію, що є також серед робітничого активу" і ін.[75])

Багато зібрано фактів у ст. Б. Коваленка "Пролетарська література СРСР у боротьбі за ленінське національно-культурне будівництво", що була надрукована в ч. 3, за 1932 р. "Червоного Шляху", у числах "Червоної Газети" (виходила в Ростові над Доном), в дописах з місць про опір українізації в РСФСР тощо.

Яскравий факт можу пригадати й я. У той час, як Скрипник поєднував українізацію з розвитком промисловости, соціялістичної перебудови, зокрема Дніпрельстану, отой імперський мовний колектив ніби свідомо, просто на глум з українського уряду, під трибуною, з якої говорив на відкритті Дніпрельстану голова того уряду В. Чубар, понаписував гасла тільки російською мовою, а на самій греблі величезними буквами красувався і залишився назавжди напис російською мовою — висловлення Леніна "Електрифікація — шлях до соціялізму". А та промисловість, що була побудована навколо Дніпрельстану (алюмінієвий комбінат тощо) стала просто фортецею русифікації давніш ідилічного провінційного українського міста Запоріжжя.

Досить рано, можна сказати від самого навіть початку "націоналізації" й "коренізації" почалися виступи проти відповідних заходів республіканських урядів і в пресі. **Показовий факт, що найбільше "сигналізували" про небезпеку "національ", що працювали "не в своїх республіках" і через те були фактично членами імперсько-російського мовного колективу.**

Так, ще року 1923, тобто зразу після XII з'їзду ВКП(б) один з "катеринославців" — Е. Квірінг надрукував у "Червонім Шляху" ч. 4-5 за 1923 р. статтю "Крутий поворот чи розгортання попередньої роботи", а в тій статті висловив таку думку: "Ми мусимо прагнути того, аби зберегти за українським юнацтвом можливість однаково засвоювати досвід обох культур. А це визначає, що кожний освічений українець мусить остільки ж добре володіти російською мовою, як і українською мовою". У липні 1927 р. Зінов'єв подав до ЦКК ВКП(б) заяву, а в тій заяві написав, що в Україні "провадиться така українізація, що в суті... рівняється петлюризації". Року 1928 в ч. 7 "Большевика", органу ЦК ВКП(б) горезвісний Лебедь опублікував статтю "Увага ідеологічному фронтові", а в тій статті доводив, що русифікація вже не загрожує Україні, а через те головний удар треба скерувати на український націоналізм. Відомий український літературознавець, але жид з національности В. Коряк надрукував у журналі "На литературному посту" (ч. 3, 1929 р.), що "боротьба на Україні з великодержавним шовінізмом зараз є питання неактуальне".[76])

Року 1927 Ваганян видав книжку "Про національну культуру" (ОГИЗ, Москва), а в ній обстоював теорію боротьби двох культур. Року 1929 в "Вестнику Комакадемии", ч. 31, Діманштайн надрукував статтю "Проблеми національної культури й культурного будівництва в національних республіках", і в ній "місцеві націоналізми" проголосив правими ухилами, а про великодержавний російський шовінізм навіть не згадав. "По-моєму, — писав Діманштайн, — наше свідоме втручання (в національно-культурне будівництво, В. Ч.) повинно передусім звестись до одного моменту, а саме — до боротьби з правим ухилом у національній політиці".[77]) Крім того, він доводив, що розвиток національних культур суперечить спрямованости до створення єдиного суспільства майбутнього. Критично оцінював "національне будівництво" ще Ларін, але про нього в мене мова буде далі.

Звичайно, писали проти "національного будівництва" й росіяни. Року 1928 в тбіліській газеті "Заря Востока" у статті "Про праву небезпеку, націоналізм і наші завдання", Попов теж ототожнив "націоналістичний ухил" з правим ухилом, тобто кинув на зусилля поневолених націй стати на ноги найнебезпечнішу для тодішнього етапу "соціялістичного будівництва" тінь. Обізвалися й два відомі російські письменники М. Ґорькій та Ф. Ґладков. Ґорькій поставився негативно до розвитку української літературної мови і не дав згоди "Книгоспілці" (у листі до О. Слісаренка з 7. 5. 1926 р.) на переклад його творів українською мовою. "Мені здається, — писав Ґорький, — що переклад цієї повісти українським наріччям теж непотрібний. Мене дуже дивує той факт, що люди, поставивши перед собою ту саму мету, не тільки стверджують відмінність наріччів — прагнуть зробити наріччя мовою, — а ще й пригноблюють тих великоросів, що опинились меншістю на території даного наріччя". А Ф. Ґладков сказав так: "Навіщо відроджувати допетровську добу, навіщо гальванізувати українську мову, що припала вже пилом? Все це тільки гальмує розвиток соціялістичного будівництва".[78])

Навіть сам Сталін вважав за потрібне вмішатися в українське "національне будівництво". У зв'язку з діяльністю наркома освіти О. Шумського та полемічними виступами письменника М. Хвильового він написав листа — 26. 4. 1926 р. — до секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича, а в тому листі писав так: "Не можна примусити російські робітничі маси відмовитися від російської мови й російської культури та визнати своєю мовою і своєю культурою українську".[79])

Нарешті року 1929 Всесоюзний Комісаріят РСІ вислав на Україну спеціяльну комісію на чолі з вірменином Азатяном для обстеження стану українізації. Ця комісія вдарила вже по найактивнішому українізаторові й борцеві за "національне будівництво" в СРСР взагалі М. Скрипникові. **Знов таким з імперського погляду це дуже промовистий факт. "Національ", що його росіяни могли зневажливо називати "армяшкою", що писав неправильною російською мовою, як це видно з тексту його доповіді, став на оборону "великої російської нації та російської мови"** (вислови з доповіді Азатяна. — В. Ч.).

Ця комісія запропонувала "переглянути" постанову пленуму ЦК КП(б)У з квітня 1925 року про те, "щоб уся робітнича кляса без огляду на різницю мов оволоділа українською мовою і взяла активну участь в соціялістичному будівництві української

національної громадськости". Вона ж таки, як уже згадувано, зажадала дезукраїнізувати Сталінський гірничий інститут, а самого Скрипника назвала "типовим і послідовним заступником цього напрямку" (націоналістичного ухилу, В. Ч.).[80]) З цієї пропозиції видно, що вона має якийсь зв'язок з отим листом Сталіна до Кагановича.

Усі згадані виступи проти національної політики партійна верхівка засуджувала: теорію боротьби двох культур — на XII з'їзді, у виступах Скрипника, у книзі С. Гірчака, виступ Ларіна й Ваганяна — засудив Л. Каганович як секретар ЦК КП(б)У ("якби партія, замість ленінської путі, пішла шляхом Ларіна, Ваганяна, то вона зірвала б здійснення національної політики, що з нею нерозривно пов'язані інтереси соціялістичного будівництва та зміцнення радянської влади на Україні і по всьому Союзі"; "Два роки", в-во "Пролетар", 1927 р.[81]), Горкого примусили були приїхати до Харкова і "каятись", ба навіть комісію Азатяна українські більшовики зустріли неприхованим глузуванням, як це видно з стенограми засідання II конференції КП(б)У 13. 4. 1929 р.[82]) Але це останнє, висміювання комісії Азатяна — це вже був, либонь... сміх на кутні, бо незабаром — хоч ще 2-3 роки великодержавний шовінізм "теоретично" був головною небезпекою — сама партія за допомогою ДПУ почала громити й фізично винищувати діячів національних культур у таких процесах, як процес СВУ на Україні (1929-30 рр.), як нищення "нацдемівщини" в Білорусі, тим часом як ні одного "великодержавника" не покарано. Правда, Скрипник у своїй промові "Про одне непорозуміння" (1929 р.) згадує про групу великодержавних шкідників, але справу змонтовано так штучно, що ніякого процесу не вийшло. Та тут ще й "парадокс": до цієї справи притягли професорів харківського СГІ — українців, які пізніше на еміґрації виявились навіть українськими націоналістами, як от Кононенко, Доленко.

Якже аналізувати тільки теоретичну "полеміку" між отими партійними постановами щодо національно-мовної політики і щойно згаданими опозиційними виступами Лебедя, Ваганяна, Діманштейна, Попова, Рохкіна, Ларіна, Ґрінблата й інших, то треба прямо сказати, що і з **погляду наукового, і з погляду радянської дійсности була права, не генеральна лінія партії, а опозиціонери.** Справді бо: якщо Лебедь, Ваганян, Рохкін говорили про боротьбу між культурами й мовами, то це з наукового (лінґвістичного) погляду цілком вірно. І друге: **перемагати в цій боротьбі могла не яка інша, а тільки російська мова як мова тих верств людности, що була панівною в єдиній, об'єднаній у вигляді СРСР державі. В єдиній державі і в єдиному мовному колективі могла бути тільки одна загальновживана мова, а в даному разі на таку мову надавалась тільки російська.** Тимто вся "націоналізація", як я раніш уже відзначив, була справді, офійційно-примусова. Партія хотіла примусити оту свою "основну опору" включитися в будівництво національних культур, тимчасом як дійсність примушувала навіть націоналів асимілюватись, вивчати російську мову, без якої просто не можна було жити, тим більше, робити партійну чи якусь іншу кар'єру. Через те твердження Ленінове про те, що він і соціял-демократи (більшовики) проти "елементів примусовости" у вивчанні неросіянами російської мови було **дилетантське, ненаукове**, бо коли він далі сказав, що "ті, хто за умовами свого життя й праці потребуватимуть знання російської мови, навчаться її без палиці", то це він **мимоволі відзначив наймогутнішу, просто непоборну примусовість — соціяльну,** ту примусовість, що, наприклад, у США (а це він теж відзначив як "позитивне, прогресивне" явище) "перемелює різні національності", зливає в одну. Значно правильніше зрозумів це М. Скрипник, коли говорив у своєму виступі на засіданні катедри національного питання УІМЛ — "До теоретичних засад освітлення асиміляційних процесів": "Але як ми беремо асиміляцію як соціяльно-політичне явище, то ми мусимо визнати, що добровільність асиміляції буде лише тоді, коли для громадянина **соціяльно-політичний вибір можливий.** Бо якщо умови зовсім об'єктивні примушують його до асиміляції, то не можна говорити про можливість вибору й добровільність".[83])

А проілюстрував цю примусовість один з опозиціонерів — Ларін, що надрукував ст. "Про перекручення в здійсненні національної політики" в органі ЦК ВКП(б) "Большевик", ч. 3-4 за 1926 р., а в ній виступив проти примусової "евреїзації" (знов парадокс: жид проти "евреїзації"). "Якщо ж жидівських дітей з малку примусово учити в школах по-жидівському, громадську роботу в Комсомолі і т. д., "беручи на увагу національний склад осередка" (як сказано в райкомі ЛКСМ), перевести на жидівську мову тощо, то майбутній жидівський ремісник, торгівець (кооперативний) не зможе порозуміватися з переважною більшістю людности України. Примусово "евреїзувати" на Україні, в Білорусі чи в РСФСР ту частину жидів, що говорить лише російською мовою — це значить чималою мірою позбуватися їх як конкурентів у справі обслуги міста й села ремеслом, торгівлею й громадською службою. Цим — до речі сказати — й пояснюється гострий характер протестів жидівської людности проти випадків примусової евреїзації їх.[84])

Отже, як бачимо, самі жиди гостро протестували проти "рідної школи". Бо, як свідчить далі Ларін "жидівська людність чудово розуміє, що з **самою жидівською мовою далеко не підеш, навіть у господарстві, не кажучи вже про науку"** (підкреслення моє, — В. Ч.)[85])

А як жиди в СРСР були "націонали не в своїй республіці", то вони фактично й виступали проти "націоналізації" взагалі. Зокрема, щодо України Ларін висловився так: "Русофобська (протиросійська) думка в основі примусової "евреїзації" тих жидів, що знають жидівську мову і бажають користуватися нею, дуже проста: якщо вони не говорять по-українському, то не давати їм, бодай, користуватися російською мовою, хай переходять на жидівську або, коли самі цього захочуть, на українську".[86])

З погляду інтересів жидівської діяспори в СРСР

це було правильно, і само життя робило їх найпалкішими окличниками всеімперської єдности російської мови та "примушувало" збивати бучу проти "націоналізації". Їм, не зацікавленим у творенні будь-якої національної культури, найкраще, найвигідніше було зберегти життьові можливості, придатні для всього величезного імперського простору.

БІЛЬШОВИКИ В РОЛІ МОВНИХ ІМПЕРІЯЛІСТІВ

Та імперська російськомовна "стихія", що виявила себе впродовж усього "націоналізаційного" періоду саботажами, протестами, виступами в пресі тощо, наприкінці 20-их років та на початку 30-их ніби "зринула" з партійно-урядової вуздечки або, краще сказати, затопила, справді, як стихія океану береги й острівці "генеральної лінії" в національному питанні. Тепер уже самі партійні й державні діячі заговорили так, як передніше писали оті "опозиціонери".

У Білорусі ще 1929 р., на XII з'їзді КП(б)Б "місцевий націоналізм" ("нацдемівщину") визнано за головну небезпеку і хоч після XVI з'їзду ВКП(б), 1930 р., знов підтверджено було у всесоюзному маштабі, що головна небезпека — таки російський великодержавний шовінізм і цим ніби скасовано тую "білоруську" постанову, та практично вже не було повороту до попереднього "лібералізму". Це ж 1929-30 роками винищено на Україні через роблений процес СВУ і поза ним найкращі творчі сили українського народу, як також нищено під проводом "боротьби з нацдемівщиною" і творчу білоруську інтеліґенцію. А року 1934 на XVII з'їзді ВКП(б) Сталін так сказав про становище на Україні: "На Україні ще зовсім недавно ухил до українського націоналізму не являв собою головної небезпеки, та як перестали з ним боротись і дали йому розростатись до того, що він поєднався з націоналістами, цей ухил став головною небезпекою".[87])

Цей "наступ" на національні культури й мови був поєднаний з "розгорнутим соціялістичним наступом", з колективізацією, із нищенням "куркулів", і культурно-національне будівництво, як давніш під час громадянської війни, знов нібито стало тільки перешкодою у важливій справі. І даремно в цих умовах такі, як Скрипник, пробували боронити національно-мовні справи, поєднуючи їх із цим "соцбудівництвом", з клясовими інтересами пролетаріяту, бідняків та середняків (це останнє особливо у зв'язку з українізацією РСФСР). Партійно-урядові чинники схилялись тепер до того погляду, що всі національні рухи — це вияви буржуазно-капіталістичних сил, і ліквідацію українізації в в РСФСР наприкінці 1932 року в таємному наказі за підписом Сталіна (як генерального секретаря партії) й Молотова (як голови уряду) вмотивовано тим, що її нібито (бо це не відповідало дійсності — В. Ч.) використовували для своїх клясових цілей куркулі.

У зв'язку з цим "новим курсом" 24 січня 1933 року ЦК ВКП(б) спеціяльно розглянув роботу української партійної організації і послав на Україну свого секретаря П. Постишева, що став там на декілька років фактичним керівником усієї політики (хоч першим секретарем залишався Косіор). Постишев у своїй промові на пленумі ЦК КП(б)У в червні 1933 року "викрив"... націоналістичні помилки, перекручення на фронті будівництва української радянської культури", "зокрема він дав широко розгорнуту критику націоналістичних помилок тов. Скрипника, яких він наробив і в питаннях теорії, і в питаннях практичної роботи органів народної освіти". Цю цитату я взяв з передмови до книжки тодішнього завідувача Культпропу ЦК КП(б)У А. Хвилі. "Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті" (ДВОУ, 1933 р.).

(Далі буде)

---

[55]) Статті й промови, ст. 12.
[56]) Теж, ст. 12.
[57]) Те саме видання, ст. 13.
[58]) "ВКП(б) в резолюциях..." ч. 1, 6 изд. 1941, ст. 496.
[59]) Сталин. Марксизм и национально-колониальный вопрос, ст. 213.
[60]) Е. Гирчак. На два фронта..., ст.
[61]) "Критические заметки по национальному вопросу", ст. 89.
[62]) М. Скрипник. "Статті й промови", ст. 326.
[63]) Є. Гирчак. "На два фронта в борьбе с национализмом", ст. 221.
[64]) Те ж видання, ст. 221.
[65]) "Статті й промови", ст. 363.
[66]) О. Курило. Уваги до сучасної української літературної мови. Книгоспілка, 1925 р., ст. 1.
[67]) "Статті і промови", ст. 107.
[68]) "Статті й промови", ст. 255.
[69]) Те ж видання, ст. 270-271.
[71]) "Статті й промови", ст. 232.
[72]) Теж, ст. 343.
[70]) Теж, ст. 239.
[73]) "Статті й промови", ст. 23.
[74]) "Статті й промови", ст. 379.
[75]) "Статті й промови", ст. 364.
[76]) М. Скрипник. "Статті й промови", ст. 284.
[77]) Е. Гирчак. "На два фронта в борьбе с национализмом", ст. 153.
[78]) Подаю за працею Р. Смаль-Стоцького "Українська мова в Підсовєтській Україні, Варшава, 1936 рік, ст. 47. За тим же виданням, ст. 48.
[79]) "Марксизм и национальный вопрос", 1935 р., ст. 172.
[80]) М. Скрипник, "Статті й промови", ст. 233.
[81]) Є. Гірчак, На два фронта..., ст. 48.
[82]) М. Скрипник, "Статті й промови", ст. 233.
[83]) "Статті й промови", ст. 139.
[84]) Є. Гирчак. На два фронта... ст. 52-53.
[85]) "На два фронта"... ст. 53.
[86]) "На два фронта"... ст. 43.
[87]) М. Скрипник. "Статті й промови", ст. 199-200.

Віктор ІВАНИСЕНКО

ОБРАЗ І ДУМКА

Маємо чимало молодих поетів і поеток, які пробивають собі шлях у літературу самотужки, бо критики наші майже ніколи не дають їм порад, а тільки стверджують факт: добре, погано.

Щоб допомогти молодим поетам, — а також і привчати читачів уміти самим оцінити вірш, — передруковуємо цю статтю з київської "Літературної Газети" від 5 лютого 1957 р.

Редакція

Перед нами кілька перших поетичних збірок, випущених минулого року "Радянським письменником", "Молоддю" та обласними видавництвами. Книжечки всі однакового формату і обсягу, з майже однаковими обкладинками.

Серія книжечок... І хоч автори їх — люди різні за віком, професією, життєвим досвідом, нарешті, досвідом творчої роботи, після прочитання цих книжечок мимоволі відносиш оте слівце "серія" до змісту творів нашої поетичної молоді.

Можна було б, як водиться, вказувати на одноманітність тем і образів, бо майже в кожній збірці — і в М. Миколаєнка, і у В. Грінчака, і в Л. Куліша, Валерії Гуртовенко, С. Посниченка — є вірші, наприклад, про традиційну берізку чи про осику, клен, дуб, вербичку та інші різновидності української флори, дикоростучі і посаджені трударями в лісосмугах та садах. Світ природи невичерпний, він не обмежується деревами, тож явища стихії (дощ, гроза тощо) також посідають неабияке місце в молодіжній ліриці.

Коли йдеться про своєрідність поезії як неодмінну передумову її художньої вартости, не зайвою була б розмова про шляхи навчання у клясиків, у старших товаришів по перу. Ознайомившись, приміром з віршем:

Друже мій, шляхами підем тими,
Де світання даль, а не туман.
Нам бо жити мріями ясними,
Прагнути, не знаючи оман.
Дні ж лічити — добрими ділами,
Кликати у гості — цілий світ,
Трудовими чесними руками
З яблуні знімать янтарний плід, —

читач, мабуть, подумає, що авторка просто забула поставити до свого вірша підзаголовок "подражаніє А. Малишку". Молода поетеса В. Гуртовенко не вчиться у відомого поета, а наслідує, повторює мотиви його лірики і, як видно з вірша, робить це дуже невміло.

Але очевидно, що невдачі молодих у пошуках власного поетичного голосу зумовлені, головним чином, нехтуванням законів художньої творчости. Тому, здається, найбільш корисно було б поговорити у зв'язку з їхніми творами про особливості будови поетичного образу в ліриці. Молоді автори нерідко виявляють здатність поетично відчувати явища, прагнуть сказати своє, сердечне і свіже слово, яке розкривало б красу і багатство почуттів людини. Щире бажання подолати вади нашої поезії, що так набили оскому читачеві, — погану ілюстративність, гучне деклярування, поверхове і примітивне відображення почуттів, — помітне у багатьох поетів, які пробують свої сили в ліриці. Ми схильні саме цим прагненням пояснювати посилену увагу до жанру лірико-філософської мініятюри — явище, яке спостерігаємо і в творчості старших поетів. Молодь хоче писати стисло і поетично, глибше осмислювати дійсність, — і от збірки заповнюються короткими, на 4-8 рядків, віршами з виразною тенденцією до лірико-філософських узагальнень.

Не ставлячи за мету повну аналізу всіх поезій, уміщених у названих збірках, зупинимось тільки на "мікроліриці".

Спосіб будови образу в ліричній мінятюрі майже не відрізняється від такого способу в більших ліричних творах, а у невеликих розміром речах успіхи й невдачі молодих поетів виглядають особливо наочно.

На наш погляд, обмеженість, убогість поетичної думки з'являються там, де порушуються пропорції між образним (чуттєвим) і розумовими елементами у будові ліричного твору.

Поетичне мислення, як відомо, — мислення образами, отже, композиція ліричного твору являє собою своєрідну єдність образу й думки. Засоби поєднання образно-конкретних і "логічних" частин дуже різноманітні, — це й зумовлює багатство композиційних форм навіть таких невеличких творів, якими є ліричні або лірико-філософські мінятюри.

У збірках, які ми розглядаємо, можна зустріти кілька способів, поєднання образу й думки. В. Гуртовенко філософсько-логічне узагальнення, висновок немовби відокремлює від образу і ставить на кінець вірша:

Коли в степах скриплять вози
І важко мчать автомашини,
І, повні сонця і краси,
Мов краплі, хлюпають зернини;
Коли всю ніч гудуть млини
Багатством щедрого врожаю, —
Це славлять рідний край сини,
Це —
мир і труд перемагають.
(Зб. "Мирні дні", 1956)

Подібну думку містить і вірш Л. Куліша "Серпень", але висловлена вона не в "логічній", а в образній формі:

Аромат мічурінського саду
Чашу неба виповнив украй.
Бродить сік у ґронах винограду,
Засіки заповнив урожай.
Мчать добром вантажені машини,
Аж луна лягає за селом...
На прив'ялім вибалку ожини
Б'ють багатій осені чолом.

У В. Гуртовенко "славлять рідний край сини", у Л. Куліша — "ожини б'ють багатій осені чолом". Якщо залишити без уваги незґрабні образи, які є

в обох віршах ("хлюпають зернини", "аромат... саду чашу неба виповнив украй", "на прив'ялім вибалку" — вибалок бо не буває прив'ялим), якщо не зважити на їх подібність, кращим може здатися вірш Л. Куліша.

В. Грінчак (зб. "Мені не байдуже", 1956) образну і "логічну" частини іноді міняє місцями, — тоді образ у нього ніби підпирає думку, яка у вірші розгорнена ширше і винесена наперед:

Твою любов, і ніжність і красу
Хіба забуду я, хіба не пронесу
Крізь все життя врочисто і надтхненно,
Коли я ними кожний день живу
І щохвилини в снах і наяву
Вони звучать у моїй душі пісенно!
Хіба струмок зміліє, замовчить,
Коли підземний ключ його живить!

А ось в одній мінятюрі В. Гуртовенко образ говорить сам за себе, і "логічна" частина, ота "пуанта", тут була б зайвою, непотрібною:

Жевріє зоря, мов полуниця,
Чути дятла стукіт об кору...
Розплещу я дзеркало криниці
І по вінця
відра наберу.
("Світанок").

У таких віршах думка міцно сплавлена з образом і передається "поміж" поетичних рядків.

Спеціяльно зайнявшись питанням композиції ліричної мініятюри (а, значить, і лірики взагалі, бо принцип композиції тут один), можна було б навести немало різних способів поєднання думки й образу. Але нам важливо зараз відзначити головне: читач тільки тоді одержить естетичне задоволення, коли вся образна система "працює" на думку. Порушення цього принципу приводить до всяких недоладностей, прикрих промахів.

Образ у ліричному творі має бути внутрішньо містким — мати в собі думку, а не ілюструвати її, не унаочнювати апріорно взяту автором ідею. Слабим місцем наведеної вище поезії В. Гуртовенко про багату мирну осінь якраз і є ілюстративність. Образи — осінні прикмети — там покликані відігравати роль життєвих прикладів до тези "мир і труд перемагають". У вірші Л. Куліша на цю ж тему справу до деякої міри рятує образ отих ожин, що "б'ють чолом осені". Ними автор збільшує "валентність" образної системи вірша, її ідейну місткість; думка тут тісніше пов'язана з образно-емоціональною частиною твору. Коли б, повторюємо, не примітивність і шаблонність інших образних засобів, вірш Л. Куліша звучав би непогано.

У деяких мініятюрах М. Масла ("Дорогою в поле" 1956) гармонія почуття і думки також відсутня внаслідок слабости поетичних образів, із яких не виплиає поетичний висновок, логічна кінцівка:

Які в Алтаї зорепади,
Як пахне вільгістю роси,
А гори, сповнені принади, —
Краси їх не передаси.
Зійдеш на шпиль, що тільки мріє, —
В ногах пухнастий вічний мох:
І мимоволі пожалієш,
Що ніч яка, а ми не вдвох.

У вірші багато окликів, якими автор прагне створити ліричне почуття, але ж емоційна сторона поезії завжди створюється конкретними картинами, образами. А вони відсутні в творі. Тож і кінцівка вірша здається нав'язаною зовні Не хотів же, справді поет сказати, що він згадав свою милу тільки тому, що у нього "в ногах пухнастий вічний мох". Отже, тут ми, зустрічаємося з тією вадою, коли думка не в'яжеться з образом, висновок не випливає з конкретного поетичного матеріялу.

Наведемо подібний, але яскравіший приклад із книжки І. Гущака "Колоски":

Я в житті не шукаю тиші,
Йду на гуркіт машин в поля,
Бо для мене стократ миліша
Повна шуму моя земля,
Що колосся важке колише,
Що сплітає вінки суцвіть.
Я не хочу прожити в тиші,
Хочу в праці завжди горіть!

Автор повторив думку: на початку і в кінці вірша, але не підкріпив її образом, з якого випливало б оте прагнення ліричного героя "горіть у праці". Придивившись уважніше, ми помітимо, що в шести рядках цього вірша по суті повторюється ця думка в різних варіяціях, і тільки в двох є якийсь натяк на образність. Справді перші два рядки певною мірою тавтологічні: "Я в житті не шукаю тиші, йду на гуркіт машин в поля". У наступних двох рядках автор повертається до тієї ж думки, що земля, "повна шуму", для нього мила. Звичайно ж, згадка про "колосся" і "вінки суцвіть", яка мусить замінити образ, не здатна витримати на собі ту широку і важливу ідею, яку поет хотів виразити. Авторська думка повисає в повітрі, звучить як гола деклярація.

Відомо, що в справжній ліриці, у справді художньому творі образ завжди містить ширшу думку, ніж та, що її поет безпосередньо висловлює. І чим повніше образ відбиває дійсний стан речей, чим глибше поет розуміє життя, тим змістовніший його твір, тим глибшим буде естетичне задоволення читача. У таких випадках говорять про "підтекст" ліричного твору, тобто про глибоку думку, приховану за первісним, конкретним осмисленням образу, здійсненим самим автором. Правдивий і яскравий типовий образ несе в собі величезний заряд емоцій і матеріялу для пізнання дійсности. У зв'язку з цим зміст образу здається невичерпним, кожен читач відповідно до своїх поглядів і знання життя, своїх художніх смаків по-своєму сприймає і трактує художній образ. Можна навести цікавий приклад суб'єктивного переосмислення висохудожнього образу в ліриці, саме в лірично-філософській мініятюрі. Герой одного з оповідань А. Гайдара, людина військова, розуміє вірш М. Лермонтова "Горные вершины" як "солдатську пісню" і так передає його зміст: "... Гори. Сутеніє. Йде загін. Він стомився, йти важко. За плечима викладка шістдесят фунтів, гвинтівка, патрони. А на перевалі білі. "Поче-

кайте, — каже командир, — ще трохи, дійдемо, зіб'єм... тоді і відпочинемо. Хто до ранку, а хто і навіки..."

Читач у даному разі по-своєму інтерпретує твір, первісний зміст якого полягає тільки у відтворенню почуттів, навіяних вечірнім пейзажем. Але ж образ у вірші М. Лермонтова настільки правдивий, яскравий, що може викликати безліч роздумів.

На прикладі одного вірша М. Лермонтова можна бачити, що в повному розумінні у ліриці немає "дріб'язкових тем", якщо називати темою життєве явище, що кладеться в основу поетичного образу. Є дріб'язковий підхід до розуміння явищ і процесів дійсности, поверхове їх осмислення. Коли на початку цієї статті ми зупинилися на "ботанічних" темах у ліриці молодих поетів, то недолік ми бачимо не тільки в тому, що поет в кільканадцятий раз оспівує, скажімо, березу, а переважно в тому, що він нічого про березу не може сказати — лише повторює на всякі лади "тонка, висока, білокора" і т. п., як це робить В. Грінчак:

Тонка, висока, білокора,
Рости, рости на радість всім,
Не знай недолі, лиха, горя
У молодім житті своїм.
Нехай вітри весняні віють,
Цілуючи твоє гілля,
Нехай твій стан стрункий леліють —
Моя весна, любов моя!

("Березі")

Зупиняючись на способах композиції ліричної мініятюри, ми вказуємо на формальні прийоми поєднання елементів образних і, так би мовити, "логічних". Однак, не від того, у якому місці автор поставить свій поетичний висновок, і незалежно від наявности цього висновку, вираженого безпосередньо, залежить художність ліричного вірша. Справді поетичний образ повинен говорити сам за себе. Молоді ж поети часто не враховують, що в поезії без образу немає думки, як немає й почуття. Якщо в розглянутому вірші В. Грінчака відсутній яскравий образ, але все ж помітне хоч прагнення автора до образности, то в деяких віршах і цього не видно. Ось, наприклад, дві мініятюри В. Гуртовенко:

Стрічаються люди хороші,
Багато їх в нашім краю.
Чому ж я забути не можу
Усмішку відкриту твою?

І другий вірш:

Не поруш її світлої мрії
І любови її не поруш,
Щоб вона не жила без надії
На відкриту довірливість душ.

Не буде помилкою сказати, що в першому вірші відсутній не лише образ, але й будь-яка поетична думка. У другому ж авторка, не подбавши про образність, вдається до дидактики, повчання, а недарма ж неконкретні дидактичні твори з давніх часів вважаються неповноцінним видом поезії.

Якщо у збірках В. Гуртовенко, М. Масла, В. Грінчака, М. Миколаєнка, Л. Куліша декляративні і дидактичні поезії зустрічаються тільки подекуди, то книжка Ф. Ісаєва "Лірика" (Дніпропетровське обласне видавництво, 1956) поспіль складена з поверхових, позбавлених навіть крапель поетичного чуття, віршів на зразок:

На світанні колись червіньковім
Я зустрів свою першу любов.
Полонилась вона моїм словом,
Я ж їй вірша віддав — і пішов.
Потім дома, в піснях чарівливих
Душу виклав: ти в мене одна.
... Тисячі зустрічав я вродливих —
І не стрів я таку, як вона.

Ні, аж ніяк не назвеш такі "пісні" "чарівливими", не скажеш, що в них поет "душу виклав". Нам потрібні і пейзажна лірика, і вірші про кохання, але нехай це буде справжня поезія, сповнена яскравими образами, глибокими почуттями і роздумами про характер і переживання людини. Бездумне, самозакохане цвірінькання ні до чого не зобов'язує, але воно й непотрібне читачеві, якому немає діла до того, хто пише отакі віршовані вправи — поет досвідчений чи молодий.

З приводу творчости поетичної молоді могла бути цікавою розмова про свіжість художніх засобів у ліриці, про мову поетів, про значення ритмо-інтонаційної організації ліричного твору, — адже вірші, про які тут мовилося, часто хибують саме на це. Узявши лише один ліричний жанр, ми простежили ті вади, які йдуть від недостатньої уваги до образности й глибини художнього узагальнення.

Образ і думка в ліриці завжди повинні бути органічно поєднані. Без яскравих образів лірика стає декляративною або дидактичною, втрачає емоційність, конкретність, а зрештою й пізнавально-виховну цінність. У той же час відсутність поетичної думки, необхідних узагальнень приводить до поганої ілюстративности та поверховости, фотографування явищ життя, шабльону. В обох випадках знижується ідейно-художній і естетичний рівень лірики.

м. Харків.

ВИНЯТКОВИЙ КОНЦЕТ

14 квітня ц. р. в залі УНО відбувся концерт солістки Метрополітен опери (Нью Йорк) Шарльотти Ордассі-Баранської та баса В. Баранського, при фортепіяновому супроводі Л. Туркевича.

Концерт улаштувала Торонтонська філія Фонду допомоги українців Канади на допомогу науковому осередкові НТШ у Сарселі, тому не обійшлося без вступних слів і всяких інших церемоній. Представляв артистів слухачам голова філії фонду допомоги Я. Козловський.

Концерт складався з творів українських і чужих композиторів. З українських виконано твори С. Людкевича, В. Бонковського, І. Левицького, А. Гнатишина, М. Л. Кропивницького (дует "Де ти бродиш, моя доле"), В. Косенка (дует "Баламути") та С. Артемовського (дует з опери "Запорожець за Дунаєм"). З чужих композиторів виконали твори Шуберта, Шумана, Генделя, Мопарта, Белліні, Верді, Масне та інших.

Цей концерт — справді небуденна подія для Торонта. В особі Ш. Ордассі-Баранської слухачі чули цілком сформовану співачку для малої й великої сцени. Пані Ордассі-Баранська має ліричне сопрано з повним діяпазоном. Школа в неї — бездоганна, хоч, правда, можна мати деякі застереження до середини й низів (верхи в неї просто блискучі!), але це справа школи і, може, й смаку. В її співі відчувається дві школи: німецька та італійська, з перевагою останньої.

Техніка співу в Ш. Ордассі-Баранської на досить високому ступні. Колір звуку — приємний, благородний, добра інтерпретація творів, індивідуальніть якої відчувається й на українських творах (напр., "Спи, дитинко моя" С. Людкевича, який досить відомий уже українському слухачеві).

Дикція в неї — досконала, хоч в українських творах не все гаразд з вимовою (пані О.-Б-а — мадярка).

Особливо добре себе виявила співачка в оперових аріях — на високих нотах вона просто плаває, здається, що вона грається своїм голосом... Не рекомендували б ми пані О. Б. особливо "дружити" з Вагнером (її ангажують в Метрополітен оперу, саме на опери Вагнера). Її школа співу вказує їй шлях до опер італійських та французьких композиторів: Верді, Пуччіні, Белліні, Дебюссі, Масне та інших.

Пані Ш. О.-Баранська — співачка такої кляси, що може зробити приємність любителям співу не тільки Торонта чи Нью Йорку, а навіть Києва.

Бас В. Баранський був чималою допомогою в концерті, а інколи й добрим партнером своїй дружині.

Слухачів на концерті — понад 400 осіб, переважно любителів музики та виконавців. Для багатьох з них це був не тільки приємний концерт, а й показова лекція доброго співу.

Раз Ш. О.-Ба співає й твори українських композиторів, то доводиться не тільки жаліти, а й обурюватись, що їй підсувають твори не то що другорядних і третьорядних композиторів, а й звичайну халтуру, що не може дати співачці такої кляси не тільки успіху, а навіть і приємности. Чому б не дати їй творів Лисенка, Лятошинського, Верiківського, Жуковського, Майбороди, Данькевича, Мейтуса та багатьох інших наших композиторів, чимало творів яких не поступляться перед творами композиторів світової слави?.. Ми не маємо застережень перед "Спи, дитинко моя" Людкевича чи перед дуетами М. Кропивницького та С. Артемовського, але ж це твори не тільки тисячі разів співані, а просто "оклепані" вже. Ні, еміграція наша переважно не тільки провінційно обмежена, а й безприкладно неповоротка і навіть просто злочинно ледача... Така співачка як Ш. О.-Баранська могла б зробити нам чималу прислугу на американському континенті. Чому ж не скористати з нагоди?

Поскільки прибуток призначався на допомогу НТШ, то читачам може бути цікаво, що ж він дав. Майже нічого — коло півсотні долярів. Могло б бути більше, але дві причини зменшили число слухачів: бандерівці не пішли на концерт, бо його робив Фонд допомоги українців Канади, який контролюють не вони, а КУК (та й не дуже то в них є кому ходити на добрі концерти!), а частина православних не пішла, бо прибуток з концерту призначений на допомогу НТШ, який і досі не спромігся дати православним українцям вдоволяюче вияснення у справі не дуже то об'єктивної характеристики Української православної Церкви та її провідників в "Енциклопедії Українознавства".

Мені можуть сказати: А чи треба про це згадувати? Авжеж треба, бо: перше — я мушу своїх читачів інформувати без усякої "соборницької утайки", а два — знання правдивого стану, може допомогти наладнати справу.

Поскільки концерт мав добродійну мету, то громадянству вільно цікавитись і видатками, а вони були аж занадто великі. Справа не тільки у високих гонорарах, а і в інших видатках. Наприклад, друк пари десятків афіш і тисячі програмок коштував те саме, що весь наклад "Нових Днів"! Думаю, що такий видаток досить сміливий. І зайвий.

Варто б зробити зважження також і до самої програмки — вона винятково неохайно зроблена й видрукувана і ще й дуже неписьменно складена. Щоб не бути голословним перелічу помилки лише на титульній сторінці: "Філія Торонто" — бракує розділового знаку, "Програма Концерту" — має бути мале "к", "Науковому Осередкові" — має

бути мале "о", бо це ж не назва, а таки "осередок", "Дня 14. квітня 1957 р." — уже 1957 разів (та ще й з гаком!) писалось, що в таких випадках слово "дня" не треба вживати! І не помогло! То я пишу вже 1958-ий раз — ануж поможе! Після 14 крапки ніяк поставити не можна. Далі: "Год. 7.30 ввечері" — клясична "малопольська" говірка. "Шарльота" — мусить бути два "т". "Фортеп'яновий" — треба: фортепіяновий.

Це тільки на першій сторінці!

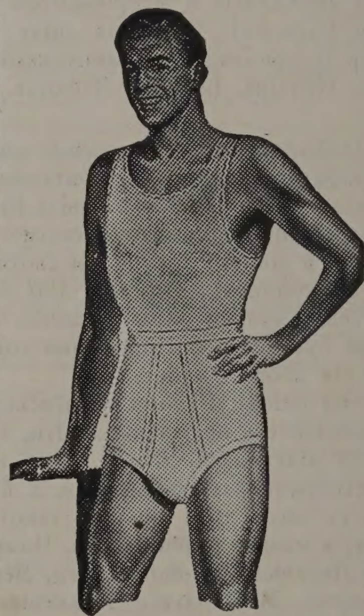
Словник Голоскевича продається у книгарнях "Арка" і "Плай". Ціна — лише 5 долярів! (Рахунок за рекляму книгарням вишлю пізніш).

Раз культурна співачка і культурна публіка на концерті, то не личить же культурного слухача примушувати платити **третину** вартости квитка за не друковану, а мазану програмку та ще й так неписьменно складену. Знаю, що наживу цим ворогів, знаю, що геніяльно-жовчний карикатурист намалює мене черговий раз з якоюсь сокирою чи пилою, але знаю й те, що нам пора дбати про культуру, а завдання преси - написати не те, що "годиться", а те, що фактично є. А щодо "соборних" ворогів, то було б мені без них дуже нудно на цьому прекрасному світі жити, тому — дякую їм за розвагу...

А поза цим — Торонтонська філія Фонду допомоги українців Канади зробила дуже добре і приємне діло (хоч і не дуже вдалось з коштами), а українці Торонта радо вітали б пані Шарльотту Ордассі-Баранську та її пртнера ще раз у Торонті, але з новим і якісним українським репертуаром.

Успіх її тоді був би ще більший.

П. Волиняк

ОГОЛОШЕННЯ

Вийшла з друку і вже продається нова книжка:
Євгена Слонівського

НА РУЇНАХ МИНУЛОГО

Книжка має 296 сторінок друку, двокольорова обкладинка Б. Крюкова, гарний папір.

Тематично книжка охоплює бурхливі події національної революції в Україні, більшовицьку навалу, партизанський спротив, у книзі яскраво змальовані селяни, студенти, інтелігенція тих часів. Книжка читається від початку до кінця з непослабленою цікавістю.

Ціна книжки: У Канаді і США — 2.00 дол., в Аргентіні — 30 пезів, в Австралії — 18 шілінгів, у Бразилії — 90 крузейрів, у Франції — 400 франків, у Бельгії — 50 франків, у Німеччині — 4 марки.

Замовляти:

Mrs. C. Slon
59 Wales Ave.
Toronto, Ont. Canada.

А також у Криволапа (Австралія), А. Бондаренка (Англія) та у в-ві "Перемога" (Аргентіна). Адреси їх див. на 2-ій стор. обкладинки.

Коректорські недогляди:

У ч. 86 (стаття В. Чапленка), ст. 10, 2-га шпальта, 19-ий рядок знизу замість "XVII з'їзду ВКП(б) 1933 р." треба читати: 'XII з'їзду ВКП(б) 1923 р.'

У ч. 87 (стаття В. Чапленка), стор. 16, 2-га шпальта, рядок 10-ий знизу, замість "хахлят" має бути "хлоп'ят".

У тому ж числі на стор. 17, перша шпальта, рядок 5-ий згори, замість "була не в тому, що вони, допильновуючи здійснення" має бути: "була не в тому, що вони не "любили" національних мов, а в тому, що вони, допильновуючи здійснення".

У ч. 86 на стор. 27, 2-га шпальта (Висліди анкети...), 21-ий рядок знизу замість "Задоволені кількістю поезій — 39", треба читати: "Задоволені кількістю поезій — 49".

З НОВИХ ВИДАНЬ

М. Шлемкевич, **Галичанство,** пам'яті учителя Івана Франка в 100-ліття народин, обкладинка С. Гординського, стор. 108 (120), серія "Життя і мислі", книжка третя, в-во "Ключі", Нью-Йорк — Торонто, 1956.

Українська душа, збірник, стор. 58 (64), в-во "Ключі", Нью-Йорк — Торонто, 1956.

У збірнику вміщено статті Є. Онацького, О. Кульчицького, Б. Цимбалістого, М. Шлемкевича, В. Дорошенка. Загальна редакція — М. Шлемкевич.

Д-р Василь Луців, **Педагогічна праця д-ра Івана Франка,** стор. 37, видання Об'єднання українських педагогів, Торонто, 1956.

Український збірник, книга 9, стор. 180, видання Інституту для вивчення СРСР, Мюнхен, Німеччина, 1957.

У цьому збірнику вміщено статті Б. Феденка, В. Голуба, П. Феденка, В. Плюща.

Наша громада, місячник, ч. 2, квітень 1957 р., стор. 12 і 4 обкладинки, орган братства "Віра", Гамільтон, Онтаріо, Канада.

З МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

▲ Харківський театр опери та балету ім. М. Лисенка поставив уперше в Україні оперу Верді "Дон-Карлос". Диригував Л. Худолій, режисер — Ю. Іванов, художник — Д. Овчаренко. В основних ролях: Карлос — А. Дольський, Єлисавета — Т. Бурцева, Л. Аболинь; король Пилип — І. Бронзов, Є. Червонюк, Маркиз Поза — Д. Козинець, А. Манжула.

▲ Київський театр ім. Франка поставив нову п'єсу О. Левади "Остання зустріч" (ставив Ю. Бриль, художник — М. Духновський). У головних ролях: Є. Пономаренко — Ярошенко, К. Осмяловська — Надія Миколаївна, П. Сергієнко — Воронін.

▲ 4 березня ц. р. в республіканському будинкові літератури відбувся авторський концерт композитора Михайла Вериківського. У програмі — симфонічна поема "Петро Конашевич-Сагайдачний" та уривки з опери "Сотник" та "Наймичка".

▲ Там же 25-26 березня ц. р. відбулася перша республіканська конференція Українського театрального товариства, присвячена проблемам майстерности актора.

▲ Цього року Київській опері минає 90 років існування. Заснована на базі Міського театру в 1867 року. Теперішній будинок збудований в 1901 р. (1665 місць), з 1919 р. має назву театр ім. К. Лібкнехта, 1926 р. — українізована. У 1939 р. театрові присвоєно ім'я Т. Шевченка.

ТВАРИНИ-ПАСТУХИ

Чудовим пастухом серед тварин є собака, яка допомагає людині управлятися з отарою овець або чередою корів.

Козел в отарі овець неодмінно буває пастухом.

У Гвіяні за пастуха, що доглядає свійських птахів, беруть невеликого місцевого звірка — агамі.

В Африці для цього використовують журавлів, які легко приручаються і стають справжніми птахами-пастухами. Вони пасуть не тільки овець, а й корів, причому худобу, що відбилася від гурту, журавель примушує повернутися назад ударами дзьоба.

Mr. P. Kukuruza, 95
827 - 29 Ave. SO.
Minneapolis, Minn.

